

“KIRSALDA UMUT VAR”



SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR KIRSAL KALKINMA MODELİ OLARAK

KAVAR HAVZASI DENEYİMİ



“KIRSALDA UMUT VAR”

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR KIRSAL KALKINMA MODELİ OLARAK

KAVAR HAVZASI DENEYİMİ

“KIRSALDA UMUT VAR”

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR KIRSAL KALKINMA MODELİ OLARAK KAVAR HAVZASI DENEYİMİ

Danışmanlar

Bürge Akbulut

Ertan Karabıyık

Destek Verenler

Ayla Göksel

Kemal Uyanık

Murat Bayramoğlu

Nurcan Baysal

Şengül Bingöl

Fotoğraflar ve Grafikler

Özyeğin Vakfı Arşivi

Tasarım

Kurtuluş Karaşın

1. Baskı; Aralık 2013, İstanbul

ISBN:



© Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitabın bir kısmı veya tamamının çoğaltılması için Hüsnü M. Özyeğin Vakfı'ndan izin alınmalıdır.

“Bu yayının içeriğinden sadece Hüsnü M. Özyeğin Vakfı sorumludur ve hiçbir surette-Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı’nın ve Kalkınma Bakanlığı’nın görüşlerini yansıtmaz”

İçindekiler

ÖNSÖZ	6
GİRİŞ.....	8
YÖNETİCİ ÖZETİ	10
KIRSAL KALKINMA – ARKA PLAN.....	12
SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMA – KAVAR DENEYİMİ.....	14
KIRSAL KALKINMA PROGRAM STRATEJİSİ HAZIRLIĞI.....	16
KIRASAL KALKINMA PROGRAMI UYGULAMA ALANININ BELİRLENMESİ.....	20
KIRSAL KALKINMA PROGRAM EKİBİNİN OLUŞTURULMASI.....	24
PROGRAM EKİBİNİN NİTELİKLERİ	26
OPERASYONEL İHTİYAÇLAR	27
KIRSAL KALKINMA PROGRAMI BİLEŞİMİ VE FAALİYET ALANLARI.....	28
EKONOMİK KAPASİTENİN GELİŞTİRİLMESİ	30
ALT YAPI ÇALIŞMALARI	31
SOSYAL REFAHIN ARTIRILMASI	32
KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYETLER.....	33
ÖRGÜTLENME VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇALIŞMALARI.....	37
DOĞAL KAYNAKLARIN GELİŞTİRİLMESİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KULLANIMI	42
ORTAKLIKLAR VE İŞBİRLİKLERİ	43
KIRSAL POLİTİKALARIN ETKİLENMESİ	45
KIRSAL KALKINMA PROGRAMININ UYGULAMA EVRELERİ	46
KIRSAL KALKINMA PROGRAMININ BÜTÇESİ	50
KIRSAL KALKINMA PROGRAMININ İZLEME-DEĞERLENDİRMESİ	54
İZLEME-DEĞERLENDİRME MODELİ VE YÖNTEMLERİ.....	55
İZLEME-DEĞERLENDİRME SONUÇLARI	56
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	58

Önsöz

Eşitsiz kalkınma ve dengesiz büyüme tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en çok kırsal alanları etkilemektedir. Türkiye’de kırsal yoksulluk artmakta ve insanlar topraktan geçinemez hale gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak kırsal alanlar hızla boşalmaktadır. Son yıllarda yerel yönetimlerde gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle kırsal yerleşimler mevcut ekonomik düzene daha hızlı entegre olmaya başlamış, bu da kırsalın boşalma sürecini hızlandırmıştır.

Tarımsal politikalar ve yatırımlar büyük ölçeklerde gerçekleştirilen üretimlere yönelik yeniden düzenlenmektedir. Bitkisel ve hayvansal üretim sürecinde piyasaya entegre olamamış, büyük ölçekli ve piyasa odaklı tarımsal üretim sürecinin dışında kalmış köylüler ya yoksullaşmakta ya da göç ederek kent yoksullarının arasına katılmaktadır. Bu gidişatın bir sonucu olarak bugün dünyadaki her 4 yoksul insandan 3’ü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Dünyada açlığı deneyimleyen insanların çoğunluğu yiyeceklerimizi yetiştiren insanlar, köylüler, çiftçiler, kırsal topluluklardır.

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı bu soruna bir nebze cevap verebilmek adına dünyada ve Türkiye’de özel sektör, sivil toplum ve kamunun kırsal kalkınma deneyimlerinden hareket ederek katılımcı bir kırsal kalkınma modeli geliştirmiştir. Özyeğin Vakfı özel sektör-kamu-sivil toplum işbirliğine çoğu zaman ihmal edilen dördüncü bir ayak, halk ayağını eklemiştir. Program ya da projelerimizi gerçekleştireceğimiz alanlarda yaşayan halkın istek ve arzuları kalkınma program ve politikalarının en önemli bileşeni olduğu zaman, çalışmaların benimsenmesi ve başarısı olumlu olarak etkilenmektedir. Hüsnü M. Özyeğin Vakfı öncülüğünde, bu dört bileşenin birlikteliğiyle geliştirilen kırsal kalkınma stratejisi, Bitlis-Tatvan Kavar Hav-

zasında uygulanarak, yaygınlaşabilir, tekrarlanabilir bir model önerisi sunmaktadır.

Kavar Havzası Deneyimi'ni farklı kılan önemli bir unsur kırsal kalkınmanın bütünsel anlayışının benimsenerek, sosyal ve ekonomik güçlenme faaliyetlerinin ele ele gitmesi, çevre ve doğal kaynakların da bu kalkınma sürecinde ihmal edilmemesidir. Kavardaki kalkınma deneyimi tek başına üretimi değil insanı, insanın mutluluğunu odak alan bir yaklaşımdır. Üretim ve gelir yanında kadınların toplumsal konumları, çocuklar, engelliler, yaşlılar, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, biyolojik çeşitliliğin korunması, su kaynaklarının etkin kullanımı, yerel mimarinin korunması, örgütlenme ve dayanışma gibi boyutlar birlikte ve kapsamlı ele alınmıştır.

Kavar Havzası Deneyimi sadece projede yer alan ortaklar veya odaklandığı alanların çeşitliliği olarak farklılık göstermemiş, aynı zamanda iş yapış sürecini sonuçlar kadar önemli atfetmesiyle de farklılaşmıştır. Program uygulama ekibiyle hedef grup arasındaki ilişkilerin güvene dayalı olması, programın odağındaki sosyal ve kurumsal kapasitenin inşası hedefi doğrultusunda, köylülerin kendi potansiyellerini keşfetmesi öncelikler arasına alındı. Bu keşif havzadaki köylerin bir kooperatif çatısı altında örgütlenerek birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Program süresince kamu kuruluşları, sivil toplum, akademik kurumlar ve özel sektör katılımı sağlanmış, Kavar halkı, Özyeğin Vakfı'yla birlikte sürecin temel lokomotif olmuştur.

Kavar Kırsal Kalkınma Programı'nın çok önemli bir diğer özelliği, uygulandığı alandır. Bu program, Kavar köylerinin bir kısmının 90'larda boşaltılmış, bir kısmının da korucu köyü olması nedeniyle, Türkiye'de çatışmalı bir bölgede uygulanan ilk kapsamlı kalkınma programıdır. Programın, köyler arası ilişkilerin yeniden kurulması, köylerin kamuyla ilişkisinin güçlendirilmesi, zarar görmüş olan toplumsal yapının onarılması, kısacası toplumsal barışın güçlenmesi üzerine kayda değer bir etkisi olduğu tüm paydaşlar tarafından dile getirilmiştir.

Kavar Deneyimi'ni diğer kırsal kalkınma deneyimlerinden farklı olduğunu gözlemleyen Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı bu programı ilgiyle izlemiş ve Ajans'ın sorumlu olduğu illerde yaygınlaşmasına yönelik bir arayışa girmiştir. Bu girişim sonucunda Ajans'ın talebi ve desteğiyle, Kavar Kalkınma Kooperatifi tarafından beş yıllık uygulamanın Kavar Havzası Deneyimi olarak modellenmesi ve bu deneyimin Ajans'ın sorumlu olduğu illerde yaygınlaşmasına yönelik çalışma başlatılmıştır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'na bu çabaları gördükleri, takdir ettikleri ve araştırmaya değer buldukları için öncelikle teşekkür ediyoruz.

5 yıl süresince Kavar'daki çabamıza destek veren kamu kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine, akademiye, özel sektör kuruluşlarına, kişilere ve Kavar halkına teşekkür ederiz. Kavar'daki deneyimin Türkiye'nin farklı coğrafyalarına yaygınlaşarak, daha adil ve eşitlikçi bir dünyaya katkı sağlaması dileğiyle...

Kavar Kalkınma Kooperatifi

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı

M. Hüsnu Özyeğin Vakfı 2005 yılında-ki kuş gribi salgınının kırsal alanda yarattığı olumsuz etkiyi dikkate alarak 2007 yılında Diyarbakır'ın Eğil ilçesinde yürütülen bir kırsal kalkınma projesini finansal olarak desteklemiştir. 2008 yılında da Vakıf kendi kırsal kalkınma stratejisini oluşturma, program hazırlama ve uygulamaya karar vermiştir. Bu kapsamda geniş bir katılımıla kırsal kalkınma stratejisi geliştirilmiş, bu stratejinin test edileceği pilot uygulama



Giriş

alanları belirlenmiş ve kırsal kalkınma programı hazırlanmıştır. Bu programı uygulamaya yönelik Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yapılan alan ziyaretleri ve katılımcı değerlendirmeler sonucunda 2009 yılının sonbaharında Bitlis'in Tatvan ilçesinin doğu kısmında yer alan ve Kavar Havzası olarak nitelendirilen 6 köy ve 5 mezra olmak üzere toplam 11 yerleşimde "Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Programı"nın uygulanmasına karar verilmiştir.

Bir kırsal kalkınma programı olarak Kavar örneği, beş yıllık uygulama süreci ve sonuçları ışığında bütüncül, katılımcı, maliyet etkin ve sürdürülebilir özellikleri ile tekrarlanabilir ve yaygınlaşabilir bir “model önerisi” oluşturmuştur.

“Kavar Deneyimi” olarak nitelendirilen bu kırsal kalkınma programı;

- a. Kırsal yaşamın bütün alanlarına el atması ve özellikle sosyal ve kurumsal kapasite oluşturmaya bakımdan,
- b. Planlama sürecine yerel toplulukların ve uzmanların birlikte katılmalarından,
- c. Sınırlı finansal, doğal ve insani kaynağı etkin kullanma gayreti içinde olmasından,
- d. Çalışma düzeni esnek, hiyerarşiden uzak, kırsal kalkınma deneyimine ve heyecanına sahip, karar süreçlerinde inisiyatif sahibi bir ekibin varlığından

dolayı tekrarlanabilir, yaygınlaşabilir bir model niteliğine sahiptir. Bu nedenle benzer özelliklere sahip mikro havzalarda veya köy gruplarında bu modelin tekrarlanması, yaygınlaşması mümkündür.

Bu yayının temel amacı bir sivil toplum kuruluşu liderliğinde çok boyutlu bir kırsal kalkınma programının benzer koşullara sahip kırsal alanlarda tekrarlanması, yaygınlaşması konusunda deneyimleri aktarmak ve benzer programları uygulayacaklara yol göstermektir. Ayrıca kırsal kalkınma programı uygulamasının bütün aşamalarını adım adım açıklayan bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu yayında “Kavar Deneyimi” yedi bölüm olarak ele alınmaktadır. İlk üç bölümde kalkınma programının hazırlık aşamaları (program stratejisi hazırlığı, uygulama alanının belirlenmesi, program ekibinin oluşturulması) yer almakta, sonraki bölümlerde ise faaliyet alanları, uygulama evreleri, program bütçesi ve programın izleme-değerlendirmesi anlatılmaktadır.



Yönetici Özeti



Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından 2009 yılından bu yana Bitlis'in Kavar Havzası'nda yer alan 6 köy ve 5 mezrada uygulanan “Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Programı” beş yıllık uygulama süreci ve sonuçlarına göre:

- Kırsal yaşamın bütün alanlarına el atması ve özellikle sosyal ve kurumsal kapasite oluşturmaları bakımından,
- Planlama sürecine yerel toplulukların ve uzmanların birlikte katılmalarından,
- Sınırlı finansal, doğal ve insani kaynağı etkin kullanma gayreti içinde olmasından,
- Çalışma düzeni esnek, hiyerarşiden uzak, kırsal kalkınma deneyimine ve heyecanına sahip, karar süreçlerinde inisiyatif sahibi bir ekibin varlığından

dolayı tekrarlanabilir ve yaygınlaşabilir bir “model önerisi” olarak değerlendirilebilir.

“Kavar Deneyimi” oluşturulurken öncelikle hedef grubun sosyal ve kurumsal olarak güçlendirilmesini vurgulayan bir *kırsal kalkınma program stratejisi* geliştirilmiştir. Bu kapsamda program stratejisi, ekonomik ve sosyal kapasitenin artırılmasını; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını; yerel, ulusal ve uluslararası işbirliklerinin oluşturulmasını; ve tanıtım ve savunma çalışmalarını içermektedir.

Program stratejisi geliştirildikten sonra, uygulama alanını belirlemek üzere alan seçmeye yönelik temel ölçütler geliştirilmiş ve alan araştırmaları sonucunda uygulama *alanı belirlenmiştir*. Alan seçiminin ardından, hem kırsal kalkınma programını yürütecek hem de alanda görev alacak deneyimli uzman ve danışmanlar istihdam edilerek *program ekibi* oluşturulmuştur.

Bir sonraki aşamada, kapsamlı bir mevcut durum araştırması ve ihtiyaç analizi verilerine göre sekiz program bileşeninden oluşan *faaliyet alanları* belirlenmiştir:

1. Ekonomik kapasitenin geliştirilmesi
2. Altyapı çalışmaları
3. Sosyal refahın artırılması
4. Kadınların güçlendirilmesine yönelik faaliyetler
5. Örgütlenme ve sürdürülebilirlik çalışmaları
6. Doğal kaynakların geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı
7. Ortaklıklar ve işbirlikleri
8. Kırsal politikaların etkilenmesi

Bu faaliyet alanları çerçevesinde uygulanan *Kavar Kırsal Kalkınma Programı* üç *uygulama evresinden* oluşan ve beşinci yılın sonunda uygulayıcı kuruluşun rol değiştirerek programı desteklediği bir *model önerisi* niteliğine kavuşmuştur. Programın ilk evresinde yerel toplulukla iletişimi güçlendirmeye ve güven oluşturmaya odaklı, daha çok Vakıf tarafından yürütülen faaliyetlere önem verilmiştir. İkinci evrede, yerel topluluğun uygulamadaki rolü artmış, faaliyetler birlikte ve işbirliği halinde uygulanmıştır. Son evrede ise faaliyetlerin uygulamasında yerel topluluk daha aktif rol almaya başlamış, Vakıf rol değişikliğine gitmiş ve rolünü danışmanlık ve izleme çalışmalarına destek sağlamakla sınırlı tutacak hale getirmiştir.

Uygulama süresince programın etkileri düzenli şekilde yürütülen niteliksel ve niceliksel *değerlendirme* çalışmalarıyla izlenmiştir. Bu çalışmalar programın, nüfus, eğitim, sağlık, gelir düzeyi ve istihdam alanlarında hedef grubun yaşam koşullarında birçok olumlu etki yarattığını ortaya koymuştur.



Kırsal Kalkınma Arka Plan

Kırsal kalkınma kısaca kırsal alanda yaşayan insanların yaşam kalitelerini arttırmak üzere kırsaldaki sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu iyileştirmenin sağlanması için önceliklendirilmesi gereken alanlar ve izlenmesi gereken yöntemlere dair görüşler 1950’li yıllardan bu yana sürekli bir değişim göstermiştir.

1950’lerde daha çok ekonomik kalkınma odaklı ve devletin tarım politikalarına dayalı olan kırsal kalkınma stratejilerine, ilk olarak 1970’lerde entegre bir bakış açısı getirilmeye başlanmış, 1980’lerde kalkınmada kadının ve sivil toplum kuruluşlarının rolü üzerinde durulmaya başlanmış, 1990’larda sürdürülebilirlik temel bir kriter olarak tanımlanmış, 2000’lerde ise sosyal koruma mekanizmalarının bütüncül olarak güçlendirilmesi ve bu sürece yerelin katılımının sağlanması öne çıkartılmıştır. (Giray F.H., Akın A., Gün S. *Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler*)

Benzer şekilde Türkiye’de de 1970’li yıllardan itibaren çoğunlukla dış kaynaklar tarafından finanse edilen kırsal kalkınma projeleri uygulanmaya başlanmış ve köy enstitüleri modeli, merkez köy uygulamaları, tarım kent uygulamaları, köy-kent uygulaması ve tarım köy uygulamaları gibi çeşitli kalkınma modelleri denenmiştir.

Ancak uygulanan projeler çoğunlukla hedeflerine ulaşmaktan uzak kalmışlardır. Bunun sebepleri arasında şunlar yer almaktadır (*Kırsal Kalkınma Strateji Dokümanı*, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı, 2008):

- Projeler, geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir sosyo-ekonomik inceleme olmaksızın ve hedef kitlenin katılımı sağlanmadan hazırlanmıştır. Bu da bir yandan yanlış yatırımlar yapılmasına, diğer yandan da hedef kitlenin katkı ve güven eksikliğine neden olmuştur.
- Proje uygulayan kuruluşlar arasında yeterli eşgüdümün sağlanamamış ve bu sebeple uygulama süreleri uzamış ve maliyetler artmıştır.
- Proje ekibine yerelde yetki, inisiyatif ve sorumluluk verilmemiştir.
- Projelerde sağlık, çocuk bakımı, beslenme, aile planlaması, çevre vb. sosyal faktörlere yeterince önem verilmemiştir.

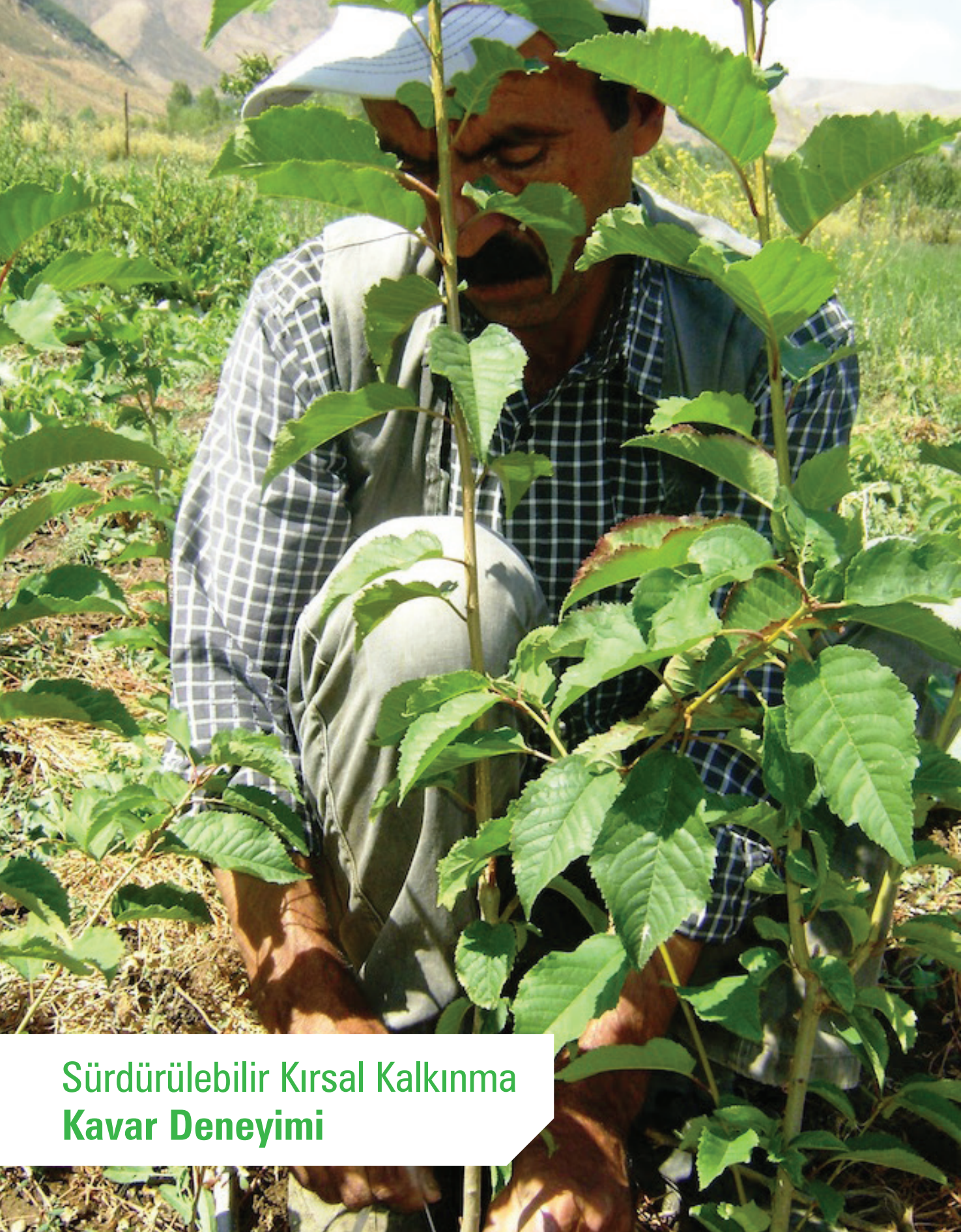
- Projeler kapsamında üretilen ürünlerin pazarlama çalışmaları yeterince düşünülmemiş ve önemli sorun oluşturmuştur.
- Projelerde üretici örgütlenmesini her düzeyde destekleyecek çalışmalara yer verilmemiş, bu da projelerin uygulama sonrası kalıcılık ve süreklilik şansını azaltmıştır.
- Projelerin uygulanması sırasında ve sonrasında izleme ve değerlendirme çalışmalarına yeterli önem verilmemiştir. Bu nedenle de uygulama sırasında var olan eksiklere zamanında müdahale etme ve uygulanan projelerde edinilen deneyimleri yeni projelerin planlama aşamasına aktarma imkanı olmamıştır.

Bu doğrultuda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 2010-2013 yıllarını kapsayan Kırsal Kalkınma Planı'nda, kalkınma projelerinin tasarımı, uygulaması ve izlenmesine ilişkin gözetilmesi gereken bazı unsurlar belirlenmiştir:

- Alan bazlı yerel sahiplenme, hedef kitlenin somutlaştırılması
- Uygulama ve yönetimde aşağıdan yukarı yaklaşım
- Yerel yönetim
- Proje tasarımında hedef kitlenin güncel sorun alanlarının çözümüne odaklanma
- Yerelin eş-finansmanı, proje tasarımına yerel kuruluşlarla birlikte başlanması
- Sonuç yerine bütüncül ve süreç odaklı yaklaşım
- Diğer sektörel önceliklerle uyum
- Kamu ve kamu dışı ortaklık ve işbirliği yapılarının oluşturulması
- Merkezi ve yerel idare arasında işbölümünün netleştirilmesi
- Ölçülebilir göstergelere dayalı izleme-değerlendirme süreci
- Nihai değerlendirme raporlarının kamuoyu ile paylaşılması

Hüsnü M. Özyeğin Vakfı da, tüm bu arka plan bilgisi ve geçmiş deneyimden çıkartılan dersler ışığında etkin bir kırsal kalkınma programı geliştirebilmek ve uygulayabilmek için oluşturacağı program stratejisinin aşağıdaki 6 özelliği taşımasına dikkat etmiştir:

- İhtiyaca dayalı
- Katılımcı
- Bütüncül
- Eşgüdüme dayalı
- Etkin ve yetkin yönetilen
- İnsan odaklı
- Verilere ve kanıta dayalı



Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma
Kavar Deneyimi

Kırsal Kalkınma Modeli Süreç Haritası

1)

Kırsal Kalkınma
Program
Stratejisi
Hazırlığı

2)

Kırsal Kalkınma
Programı
Uygulama Alanının
Belirlenmesi

3)

Kırsal Kalkınma
Program
Ekibinin
Oluşturulması

4)

Kırsal Kalkınma
Programı
Bileşimi ve
Faaliyet Alanları

5)

Kırsal Kalkınma
Programının
Uygulama
Evreleri

6)

Kırsal
Kalkınma
Programının
Bütçesi

7)

Kırsal Kalkınma
Programının İzleme-
Değerlendirme
Modeli

1)

Kırsal Kalkınma Program Stratejisi Hazırlığı



Etkin bir kırsal kalkınma programı uygulamasının en önemli koşullarından biri bütüncül yaklaşıma sahip insan odaklı bir program stratejisine dayanmasıdır.

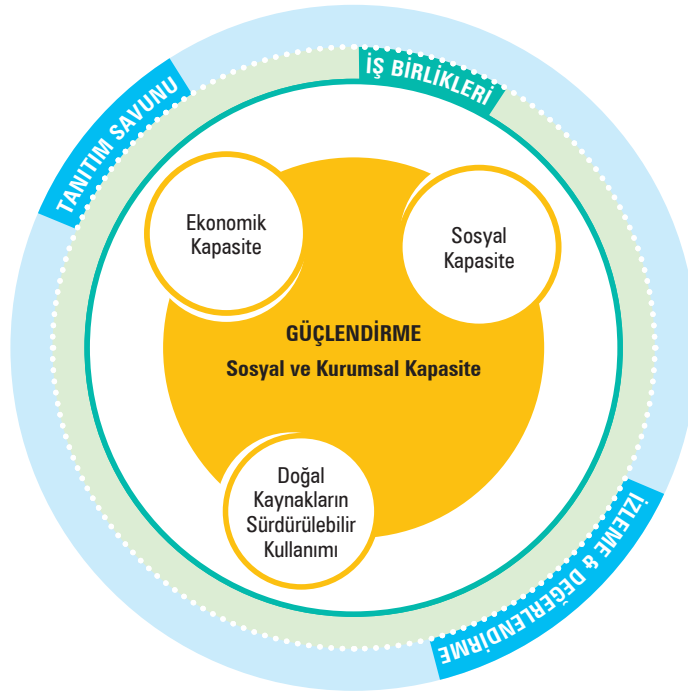
Kavar Deneyimi uygulamasının ilk ayağında, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından kırsal kalkınma deneyimine sahip kişi ve kurumların katılımıyla dünyadaki kırsal kalkınma deneyimleri tartışılmış ve *Kırsal Kalkınma Program Stratejisi* geliştirme hazırlıkları yürütülmüştür.

Geliştirilen program stratejisi yaklaşımının ve ilkelerinin temelinde insan odaklı olma, eşitlikçilik, katılımcılık, dezavantajlı grupları hedef almak, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmek ve sürdürülebilirlik yer almaktadır.

Program stratejisinin ana vurgusunu ise hedef grubun **sosyal ve kurumsal olarak güçlendirilmesi** oluşturmaktadır. Bu güçlendirmenin çevresinde;

- (i) ekonomik, sosyal kapasitenin artırılması,
 - (ii) doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
 - (iii) yerel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile,
 - (iv) tanıtım ve savunuculuk çalışmaları,
- yer almaktadır.

Grafik 1 - Kırsal Kalkınma Program Stratejisi



Sosyal ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ile hedeflenen, kırsal kalkınma programının uygulandığı havzada yaşayan ve kalkınmanın temel öznesi olan insanların sosyal ve teknik olarak geliştirilmesi ve yerelin ihtiyaçlarına uygun, tabandan gelen taleple bir örgütlenme içine girmesidir. Bunların yapılması durumunda sürdürülebilir kalkınma gerçekleşmiş olacaktır.

Sosyal ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesinin ana bileşenlerinden biri ise *ekonomik kapasitenin güçlendirilmesidir*. Bir başka deyişle hanelerin daha iyi yaşayabilmelerini sağlamak amacıyla ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine yönelik mevcut ekonomik faaliyetlerini daha verimli ve piyasa ile bağlantılı hale getirmek veya yöre dışından getirilecek yeni gelir getirici faaliyetlerle yeni gelir kaynakları yaratmaktır.



Bir diğer ana bileşen ise topluluğun dayanışma, birlikte iş yapma ve toplumsal cinsiyete dayalı çalışmalar gerçekleştirme konusunda başta enformel ve formal yerel örgütlenme olmak üzere birlikte iş yapma becerisini sağlamak amacıyla *sosyal kapasitenin güçlendirilmesidir*.

Kırsal kalkınma çalışmalarında doğrudan ya da dolaylı olarak en önemli girdileri oluşturan *doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı* ise hem yerel topluluklar için, hem de bu kaynaklardan dolayı fayda sağlayanlar için önemli ve gerekli olan bir başka bileşendir.

Küreselleşen ilişkilerin hızlı ve etkili olduğu bir dünyada *yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri* kaçınılmazdır ve dayanışmanın bir parçasıdır. İşbirliği karşılıklı olup; deneyim paylaşımı, bilgi transferi, ayni ve finansal destek, girdi ve pazarlama çalışmalarını kapsamaktadır.

Tanıtım ve savunma çalışmaları program stratejisinin son bileşenidir ve ilgi yaratmak, deneyimleri tekrarlamak, birbirimizden öğrenmek ve ihmal edilmiş grupları görünür kılmak ve destek sağlamak amacıyla yapılan faaliyetleri kapsamaktadır.

Kırsal Kalkınma Anlayışında İlkesel Yaklaşımlar

➤ Hak Temelli Çalışma	Bu programda kalkınma hakkı temel insan hakkı olarak ele alınmaktadır. Uygulamalar kalkınma teorilerinden ve sahanın gerçeklerinden beslenen bir çalışmanın sentezidir.
➤ Yoksuldan Yana Olma	Özyeğin Vakfı'nın misyonuyla uyumlu olarak program faaliyetlerinin belirlenmesi ve hizmet götürme aşamalarında en yoksul kesime öncelik verilmektedir. Hedef topluluk içinde yer alan en yoksul kesimlerin özel uygulamalarla kapasitelerinin artırılması ilkesel bir yaklaşım olarak hayata geçirilmektedir.
➤ Ortaklık ve İşbirlikleri	Bir sivil toplum kuruluşunun kapasitesi ve sınırları dikkate alındığında, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ve ortaklıkların programa dahil edilmesi, kalkınma hedeflerinin zenginleşmesi ve derinleşmesi için yaşamsal öneme sahiptir. Bu çerçevede programın tasarım ve uygulama süreçlerinde ortaklık ve işbirlikleri canlı tutulmaktadır.
➤ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Yoksulluktan en çok etkilenen ve toplumsal cinsiyet ve eşitliği temelinde gerçekleşen kalkınma pratiklerinden en çok yarar görecektir olan kadınların durumu, Vakfın temel kalkınma ilkelerinden birisidir. Planlanan her türlü faaliyet kadınların yaşamına etkisi düşünülerek ve kadınlarla değerlendirilerek belirlenmektedir.
➤ BM Binyıl Kalkınma Hedefleri	Program, Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri dikkate alınarak oluşturulmakta ve bu hedeflerin bir kısmına Türkiye kırsalının küçük bir alanında ulaşılabileceği teziyle yola çıkmaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne ulaşıp ulaşılmadığı izleme-değerlendirme sistemi ile takip edilmektedir.

2)

Kırsal Kalkınma Programı Uygulama Alanının Belirlenmesi



Kırsal kalkınma programının uygulama alanına, kalkınma programı stratejisinin temel ölçütlerine göre karar verilmelidir.

Vakıf, program stratejisinin uygulama alanını belirlemek için aşağıdaki alan belirleme temel ölçütlerini geliştirmiştir:

- **Yoksulluk ve yoksunluk:** Bir il veya ilçe kapsamında bulunan mikro havzalar arasında eğitim, sağlık vb. temel hizmetlerden yoksun ve göreceli olarak en yoksul köy grubu olması.
- **Aktif nüfus yoğunluğu:** Kalkınma faaliyetlerine katılabilecek aktif nüfusun varlığı.
- **Ulaşım kolaylığı:** Köylerin kendi aralarında veya il ve/veya ilçeye yılın büyük bir bölümünde ulaşımın gerçekleşebiliyor olması; kar yağışı, heyelan veya toprak kayması gibi nedenlerle yılın büyük kısmında ulaşımın kesilmemesi.
- **Köyünde yaşamaya, çalışmaya istekli nüfus varlığı:** Kalkınma yatırımları yapılacak topluluğun yaşadığı köyde veya yerleşimde yaşamaya, çalışmaya istekli olması.
- **Yörenin ihmal edilmişliği:** Kamu kuruluşları veya diğer kuruluşlar tarafından yeterli düzeyde hizmet sunulmamış yerleşimler olması.
- **Sosyo-ekonomik tabakalaşmanın keskin olmaması:** Köy içi veya köyler arasında sosyal ve ekonomik tabakalaşmanın keskin olmaması, gelir ve sosyal statü bakımından hanelerin birbirlerine yakın olması.
- **Tarımsal ve doğal kaynak potansiyellerinin varlığı:** Üretime ve diğer ihtiyaçları karşılamaya yönelik tarımsal amaçlı arazi ile doğal kaynak (su, mera, orman, bitki çeşitliliği vs.) varlığının yeterli olması.
- **Çatışmasız ortam:** Köyler veya köylüler arasında çeşitli nedenlerle çatışma, gruplaşma, zıtlaşmanın en alt düzeyde olması.
- **Örgütlenme ve ortak davranma eğilimi:** Köy ve köy grubunda üretim, girdi temini veya sosyal çalışmalara yönelik formal veya informal örgütlenme ve ortak iş yapma konusunda eğilimin varlığı.



Kavar Havzası köylerinde hayvancılık temel geçim kaynağı olarak ön planda yer alıyor.



Kavar Havzası köylülerin örgütlenmeye yönelik katılımcı bir toplantı. Bu toplantılar periyodik olarak yapılmakta olup, aynı zamanda eğitim niteliği taşımaktadır.

Kavar Havzası köylülerin örgütlenmeye yönelik katılımcı bir toplantı. Bu toplantılar periyodik olarak yapılmakta olup, aynı zamanda eğitim niteliği taşımaktadır.

- *Paydaşların ilgisi ve varlığı:* Köy grubuna ilçe, il düzeyinde kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, meslek örgütleri ve özel sektör kuruluşlarının hizmet götürme, girdi desteği ve ürün-pazar ilişkileri kapsamında ilgili olmaları.
- *Yerel girişimlerin varlığı:* Köy gruplarında veya çevresinde hane veya yerel kalkınma bağlamında çeşitli girişimlerin bulunması. Bu bazen yöreye yeni bir teknoloji transferi olabileceği gibi kendi imkanlarıyla üretim ve pazarlama sürecine katılanların bulunması anlamına da gelmektedir.

Bu ölçütlerin hepsine uygun kırsal yerleşimler bulmak oldukça zordur. Tüm bu kriterler akılda tutularak, temelde yoksulluk/yoksunluk, genç nüfus varlığı, paydaşların ilgisi ve varlığı, şehir merkezine yakınlık kriterlerine öncelik verilmiştir. Bu temel ölçütlere göre Özyeğin Vakfı, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde farklı uzmanların katılımıyla alan araştırmaları yapmış ve araştırmalar sonucunda Bitlis'e bağlı Tatvan ilçesinde Kavar Havzası olarak isimlendirilen köy grubunda kırsal kalkınma programı uygulamaya karar vermiştir.

Harita 1 - Kavar Deneyimi'nin uygulandığı Bitlis-Tatvan ilçesi Kavar Havzası köyleri



- Bolalan köyü**
ve İncekaya/ Çataltaş mezarları
- Tokaçlı köyü**
ve Paşaelmalı/ Yenimahalle mezarları
- Düzcealan köyü**
ve Çamaltı mezarısı
- Dibekli köyü**
ve Arılı mezarısı
- Yassıca köyü**
- Kolbaşı köyü**

Tablo 1: Bitlis-Tatvan Kavar Havzası köyleri temel bilgileri

	Bolalan	Kolbaşı	Düzcealan	Dibekli	Tokaçlı	Yassıca	Toplam
İlçeye uzaklık (km)	20	22	21	19	22	25	129
Hane sayısı (adet)	62	52	34	25	53	43	269
Nüfus (kişi)	370	255	155	191	340	275	1586
Toplam arazi (dekar)	2639	660	246	570	706	410	5231
Tarım arazisi (dekar)	1779	550	52	360	640	303	3684
Mera alanı (dekar)	10000	1500	1500	1000	1500	1000	16500
Orman arazisi (dekar)	3000	0	100	1000	1000		5100
Büyükbaş Hayvan (adet)	159	219	32	92	112	133	747
Küçükbaş Hayvan (adet)	2500	1000	200	1100	2000	1700	8500
Rakım (metre)	1420			1610	1470	1470	

3)

Kırsal Kalkınma Program Ekibinin Oluşturulması



Alanda deneyimli uzmanlardan oluşan bir program ekibinin oluşturulması ve bu ekibin operasyonel ihtiyaçlarının yeterli şekilde karşılanması uygulanacak kırsal kalkınma programının başarısının anahtarıdır.

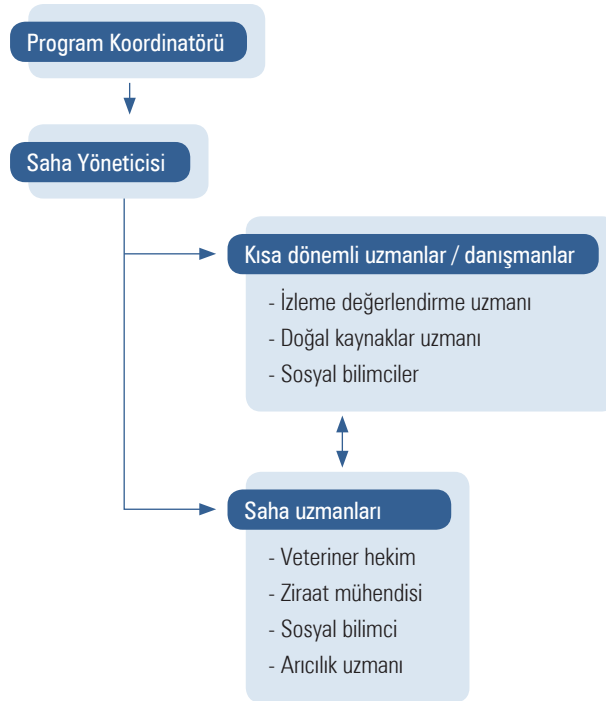
Alan seçiminin ardından, programı uygulayacak ekibin kurulması sürecinde geçmişte kırsal kalkınma deneyimi olan uzmanların istihdamına yönelik arayış başlamıştır. Türkiye’de kırsal kalkınma sürecinde sivil toplum kuruluşu deneyimi olan sınırlı sayıda uzman bulunmaktadır. Sınırlı deneyimli uzman varlığına karşılık kırsal kalkınma programını yönetecek ve de alanda görev yapacak uzman ekip kurulabilmiş, çalışmalar başlatılmıştır.

Kavar Kırsal Kalkınma Programı tam zamanlı bir program koordinatörü, sahadan sorumlu bir yönetici ve zaman zaman değişmekle birlikte 2-3 saha uzmanı tarafından uygulanmıştır. Ayrıca ihtiyaç duyulduğu zamanlarda izleme, değerlendirme ve derinlemesine araştırmalar için kısa dönemli uzman veya danışmanlardan gönüllü veya profesyonel hizmet alınmıştır.



Kırsal kalkınma ekibi, toplantı ve eğitimlerde köylülerin mekan ve zaman olanaklarını dikkate alarak organizasyonlarını yapar.

Grafik 2. Kırsal Kalkınma Program Ekibi



Program Ekibinin Nitelikleri

Program Yöneticisi

Program yöneticisinin başlıca görevi, kırsal kalkınma programının oluşturulmasını koordine etmek ve yıllık çalışma planlarının uygulanmasını izlemektir. Saha ekibinin eğitim, lojistik, işbirliği gibi ihtiyaçlarını karşılamak, programın finansal akışını koordine etmek, küçük ölçekli projeler hazırlayarak saha çalışmalarını desteklemek, programın kamu ve özel sektör düzeyinde tanıtımını ve savunusunu yapmak da program yöneticisinin görev alanına girmektedir.

Program yöneticisinin sahip olması gereken başlıca yeterlilikler arasında şunlar yer almaktadır:

- Kırsal kalkınma alanında bilgi, deneyim ve uzmanlık,
- Proje koordinasyon, uygulama, izleme, değerlendirme ve raporlama deneyimi,
- Ekip çalışması yürütme ve koordinasyon deneyimi,
- Ulusal ve yerel düzeyde ilgili kişi ve kurumlarla işbirlikleri oluşturabilme becerisi.

Saha Ekibi

Kırsal kalkınma çalışmalarında saha ekibi genellikle hayvancılıkla ilgili olarak veteriner hekim, bitkisel üretim ve doğal kaynaklarla ilgili olarak ziraat mühendisi, örgütlenme, kadınlara yönelik projeler ve toplumsal katılımı sağlamaya yönelik sosyal bilimcilerden oluşmaktadır. Saha ekibinin başlıca görevleri arasında program yöneticisiyle birlikte yıllık çalışma planlarını oluşturmak,

bu çalışma planları doğrultusunda programın uygulanmasını sağlamak, programın finansal harcamalarını yapmak ve ön muhasebesini tutmak, uygulama-



ları hedef grupla birlikte değerlendirmek ve faaliyet raporlarını hazırlamak yer almaktadır.

Saha ekibinin sahip olması gereken temel yeterlilikler arasında şunlar yer almaktadır:

- Her konu uzmanının kendi alanıyla ilgili bilgi, deneyim ve uzmanlığı,
- Programın hedef grubuyla iletişim kurma becerisi,
- Proje uygulama, izleme, değerlendirme ve raporlama deneyimi,
- Sürücü ehliyetine sahip olmak tercih sebebidir.

Kısa Süreli Uzmanlar / Danışmanlar

Kısa süreli uzman veya danışmanlar ihtiyaca bağlı olarak alanda veya alan dışında programın hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecinde profesyonel veya gönüllü olarak sürece katılmaktadır. Genellikle alan araştırmaları, değerlendirme çalışmaları ile teknik ihtiyaçlar kapsamında görev alan uzman veya danışmanlar kendi alanlarında tanınan söz sahibi kişilerden oluşmaktadır.

Operasyonel İhtiyaçlar

Programın uygulanması için uygulama alanına en yakın il veya ilçe merkezinde en az 3 kişinin kullanabileceği bir çalışma ofisine ihtiyaç bulunmaktadır. Ofisin telefon, faks, bilgisayar, yazıcı ve eğitim araçlarına sahip olması gerekmektedir. Ayrıca alana ulaşmak amacıyla bir adet arazi vitesli niteliği olan bir ulaşım aracına gereksinim bulunmaktadır. Arazi aracının tam kaskolu olması tercih sebebidir.

4)

Kırsal Kalkınma Programı Bileşimi ve Faaliyet Alanları



Etkili bir kalkınma programının faaliyet alanları, kapsamlı bir mevcut durum araştırmasına bağlı olarak, yerelin de katılımıyla belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda bütüncül bir yaklaşımla oluşturulmalıdır.

Vakıf kırsal kalkınma genel stratejisini belirledikten sonra olası çalışma alanlarını belirleme aşamasında hızlı kırsal değerlendirmeler yapmıştır. Bu kapsamda Kavar Havzası'nda yer alan köy grubunda da dış uzmanların katılımıyla derinlemesine bir *mevcut durum araştırması* ve *ihtiyaç analizi* gerçekleştirilmiştir.

Mevcut durum araştırması ve ihtiyaç analizinin ardından program ekibiyle birlikte hedef köylerdeki toplulukların katılımıyla Kavar Havzası kırsal kalkınma faaliyet alanları belirlenmiştir. Bu faaliyet alanları Özyeğin Vakfı kırsal kalkınma yaklaşımına göre 8 program bileşeninden oluşmaktadır.



Odak grup toplantıları ihtiyaç analizi çalışmalarında önemli bir yer tuttu.

Grafik 3. Kırsal Kalkınma Faaliyet Alanları



Ekonomik Kapasitenin Geliştirilmesi

Programın uygulandığı köyler ülkenin en yoksul köyleridir. Bu nedenle köylerde yaşayan insanların ekonomik kapasitelerinin güçlendirilmesi programın öncelikli hedefi olmuştur. Toplum temelli ve entegre bir kırsal kalkınma yaklaşımı temel alınarak, hedef grubun tümünü kapsayacak gelir getirici faaliyetler uygulanmaya çalışılmıştır.

Meyvecilik kültürünün oluşması amacıyla başta ceviz olmak üzere 10 bini aşkın meyve fidanı ile 700 dekarlık alanda kapalı meyve bahçeleri kurulmuştur. Toplam 124 ailenin yararlandığı meyvecilik uygulamasının yerleşik bir üretim deseni haline gelmesi için, meyvecilik eğitimleri verilmiş, il dışındaki kapama meyve bahçelerine teknik geziler düzenlenmiş, aşılama ve budama ustaları yetiştirilmiş, bahçelerin bakımı rutin olarak köylülerce gerçekleştirilmiştir.



Hayvancılığı geliştirme programı kapsamında hayvan ahırları iyileştirildi ve özellikle hayvanların düzenli ve yeterli temiz suya erişimleri sağladı.

Hayvancılıkla geçimini sağlayan aileler için birbirini besleyen bir dizi faaliyet hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda hayvan sağlığı ve verimi eğitimleri verilmiş, barınaklar modernize edilmiş, suni tohumlamalar yapılmış, barınaklara otomatik suluklar yerleştirilmiş, yetiştiricilerin kaba yem ihtiyaçlarını karşılamak üzere silajlık mısır ekimi ve imalatı tanıtılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Tüm bu faaliyetler, havzada hayvancılığın yeni bir teknik yeterlilikle yapılmasını ve yerel toplulukta bir davranış değişikliğinin oluşmasını amaçlamıştır.

Alt Yapı Çalışmaları

Bir sivil toplum kuruluşu olarak köylerin ihtiyaç duyduğu altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla öncelikle kamu kaynaklarının harekete geçirilmesi için çaba harcanmıştır. Bu çabanın yanısıra küçük ölçekli yatırımlarla da diğer proje faaliyetlerini destekleyecek fiziki yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

Sosyal mekanların kalkınma için yaşamsal öneme sahip olması nedeniyle köy odalarının yapımına destek verilmiştir. Kadınlar için tandır dumanına bağlı rahatsızlıkların azaltılması amacıyla iki köyde ortak köy fırınları yapılmıştır. Atık su tahliyesi için köylere malzeme desteği verilmiş, bir köyde içme suyu ishale hattı inşa edilmiştir. Van depremi sonrası evleri zarar gören ailelerin evlerini yeniden yapmaları için destek olunmuştur.

Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi

S.S. Bolalan, Düzcealan, Dibekli, Yassıca, Kolbaşı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin liderliğinde uygulanan Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi Projesi ile havzaya yeni bir yapı kazandırılmıştır. Başta Japonya Büyükelçiliği olmak üzere Hüsni M. Özyeğin Vakfı'nın da katkılarıyla inşa edilen Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi tüm havza halkının kullanımına açık bir eğitim merkezi işlevini yerine getirmektedir. Bugüne kadar arıcı kadınların eğitiminden film gösterimlerine, taziye ve nişan etkinliklerine dek pek çok etkinliğe ev sahipliği yapan merkez, havzada önemli bir ortak mekan eksikliğini gidermiştir.



Japonya Büyükelçiliği tarafından fonlanan Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi'nin açılışını Büyükelçilik yetkilileri ile Bitlis Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürü yaptılar.

Sosyal Refahın Artırılması



Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından inşa ettirilen on derslikli ortaokul, çocukların ileri eğitim almalarına fırsat yaratılmıştır.

Yoksullukla mücadelenin yalnızca ekonomik kapasiteyi güçlendirmekle sınırlı kalması halinde, elde edilecek kazanımların gerçek bir refah sağlaması mümkün değildir. Ekonomik kapasiteyi güçlendirme çalışmalarıyla sosyal kapasiteyi güçlendirme çalışmalarının birbirlerini besleyecek ve yönlendirecek biçimde ele alınması önemlidir.

- Bu kapsamda çocukların sanatsal, sosyal ve akademik gelişmelerini destekleyecek oyuncak kütüphanesi, film gösterimleri, çocuk korosu gibi çeşitli faaliyetler yürütülmüştür.
- Gençlerin ileri eğitimlerini desteklemek amacıyla burs ve açık öğretime kayıt desteği verilmiş, bilgisayar kursları düzenlenmiştir.
- Köylerdeki sağlık koşullarını iyileştirmek için genel sağlık ve diş taramaları yapılmıştır.
- Köy odalarının tefrişatı yapılmış, lojman yapımına destek sağlanmış, ana sınıfı yapımı ve tefrişatı gerçekleştirilmiştir.
- Köyler arası dayanışmayı artırmak amacıyla her yıl düzenlenmeye başlanan Kavar Festivali'nin organizasyonuna finansal ve teknik destek sağlanmıştır.
- Eğitim altyapısının güçlendirilmesi amacıyla tüm Havzanın yıllardır beklediği 10 derslikli bir ortaokul binası yaptırılmış ve hizmete açılmıştır.

Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Faaliyetler

Kırsalda dezavantajlı konumda olan kadınların, ekonomik ve sosyal kapasitelerinin güçlendirilmesi programın en önemli bileşenlerinden birisidir. Kadının güçlenmediği bir kalkınma projesi, ekonomik başarısı ne olursa olsun sosyal refahı sağlamaktan uzak olacaktır.

Kadınların iş yüklerini azaltmak, toplumsal statülerini yükseltmek ve toplumsal cinsiyet rollerinde daha adil bir konum sağlamak amacıyla Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ile işbirliği içinde Dere Tepe Kadın Destek Programı uygulanmıştır. Bu program kapsamında “çocukla iletişim”, “çevre”, “kadın sağlığı”, “çocuk sağlığı”, “beslenme”, “haklarımız” gibi konu başlıkları altında video destekli eğitimler düzenlenmiştir.

Kadınların üretim süreçlerinde daha aktif rol almasını sağlamak amacıyla yalnızca kadınların yer aldığı bir dizi faaliyet hayata geçirilmiştir. Kendi yönettikleri serada çalışan kadınlar yetiştirdikleri süs bitkisi fidelerini satarak gelir elde etmektedirler.

Genç kadınlar yaptıkları el işlerini Marks&Spencer, GAP ve Banana Republic mağazalarında satmaya ve bu yolla gelir elde etmeye başlamışlardır. Geliri doğrudan kendilerine kaldığı için bu çalışma kadınlar için oldukça önemlidir.

Kadınların güçlendirilmesinin bir aracı olarak oluşturulan Kadın Güçlendirme Fonu ile havzadan kadın arıcılar yetiştirilmiştir. Havzada ilk kez üç kadınla 2011 yılında başlatılan arı yetiştiriciliği 40 kadının gelir elde ettiği bir büyüklüğe ulaşmıştır.



‘Çiçekler sayesinde köyümüzde bir araya gelmediğimiz insanlarla ortaklaşa iş yapmaya başladık.’

Kadın Arıcıların Hikayesi

Yazı: Murat Bayramoğlu
Proje Koordinatörü

Arayışlar ve Başlangıç

Kadın arıcılar projesi havzadaki kadınların özel bir fon aracılığıyla ekonomik kapasitelerini güçlendirme arayışının bir ürünüdür. Amaç kadınların kendi işlerini kurarken ihtiyaç duydukları işletme sermayesi desteğini ve teknik eğitimleri eşzamanlı sağlayan bir sistem kurmaktır. Geri ödemeleri koşuluyla verilen bu işletme fonu, kadınlardan faizsiz ve işin içeriğine uygun taksitlerle geri alınacaktır. Geri dönecek olan fon kendi işlerini kurmak isteyen yeni kadınlar için tekrar sistem içinde kullanılacaktır.

Kavar'da uygulanan arıcı kadınlar projesi, bugüne dek ülke genelinde sürdürülebilirliği sağlanamayan pek çok denemenin nedenlerinin tahlil edilmesiyle başladı. Dünya'da ve Türkiye'de yıllardır denenmiş mikro-kredi sisteminin olumlu, olumsuz yanları incelendikten sonra ortaya çıkan bu fon mekanizmasının üç ayırt edici özelliği var. İlki, işletme sermayesi nakit olarak değil, üretim aracı olarak verildi. İkincisi bu program tipik bir hibe programının ötesindedir. Kadınlar kendilerine verilen kaynağı geri ödemişlerdir. Geri dönüşler, yapılan işten elde edilen gelirin tutarı ve zamanlaması dikkate alınarak tasarlanmış, faiz ve kefil söz konusu olmamıştır. Bir anlamda kadınlarla el sıkışılarak karşılıklı güvenle başlatılan bir çalışmadır. Arıcı kadınlar projesini benzer sistemlerden ayıran bir diğer önemli nokta fon desteği ve teknik eğitimlerin paralel gitmesiydi. Özyeğin Vakfı para verip alan bir kurum değil, kadının yeni başladığı iş kurma sürecinde onun yanında olan, onu eğitimlerle destekleyen ve yol haritası çizen bir yol arkadaşı pozisyonundaydı. Bölgenin zengin florası, kirlilikten uzak doğası, Bitlis balının ülkedeki marka değeri, arıcılığın kısa sürede para kazandırma potansiyeli de, bu faaliyetin havza köylerinde uygulanabilir bir proje olmasının koşullarını karşılıyordu.

İş Başlıyor!

Demonstrasyon amaçlı yapılacak çalışmanın uygun ölçekte başlatılması, teknik desteğin kesintisiz verilmesi ve geri ödeme takviminin gerçekçi olması çok önemliydi. Pilot uygulama 2011 yılında üç kadınla başlatıldı. Teknik bir iş olan arı yetiştiriciliğini daha önce deneyimlememiş ve aldığı fonu geri ödemek zorunda kalacak bu üç kadının arı yetiştiriciliğine başlaması, kuşkusuz Vakfın yıllar içinde sağladığı güven ilişkisinin bir sonucuydu. Her bir kadına onar adet anlı kovan, arıcılık malzemesi ve ekipman verildi. Fon ödemesinin yarısının ilk yıl, diğer yarısının da ikinci yılın bal hasadından sonra yapılması kadınlarla birlikte kararlaştırıldı. Arı kolonisi bakımı sürecinde önemli bir sorun yaşanmadı.

Sezon sonunda iyi bir bal hasadı ve satıştan beklenen gelir elde edildi. Kadınlar, fonun ilk taksitlerini hemen hemen zamanında ödediler. Kadınların başlangıçta bilmedikleri bir işe girişmiş olmaları ve kullandıkları fonu geri ödeyecek olmalarından kaynaklı çekinceleri, daha sonra zevk alarak yaptıkları bir üretim faaliyetine dönüştü. Artık Kavar köylerinin akşam sofralarında arıcılık konuşulmaya başlanmıştı.

Ölçek Büyüyor!

Pilot uygulamanın başarısı hem Vakıf yönetimini hem de köylüleri cesaretlendirdi. Proje ölçeğinin aşamalı olarak genişletilmesine ve 2012 yılında 25 kadının daha sisteme alınmasına karar verildi. Çalışmanın her aşamasının belgelenmesi için bir rehber oluşturuldu. Artık iş saha ekibinin omuzlarındaydı. Pilot uygulamanın dar kapsamı düşünüldüğünde, dışardan alınan kısa süreli uzmanlık desteği yeterli olmuştu. Ancak ölçeğin büyümesi tam zamanlı bir uzman arıcının istihdam edilmesini zorunlu kılıyordu. Ekibe bir uzman kadın arıcı dahil oldu. Kadınların yoğun ilgi gösterdiği köy toplantılarında 2011 yılı pilot uygulamanın başarısı ve 2012 arıcılık çalışmasının çerçevesi anlatıldı. Köy toplantıları aynı zamanda arıcılığa olan talebin netleşmesi için de değerlendirildi. Yoksul 40 kadın bilmedikleri ve risk alacakları yeni bir iş için talepte bulundular. Arıcılık pratiğinin başarısı bir yana, bu çapta bir talebin ortaya çıkması bile kalkınma süreci açısından değerlendirilmeyi hak ediyor. Ölçeğin büyümesi risklerin de artması anlamına geliyordu; zira tüm yararlanıcıların doğru yönlendirilmesi, kolonilerin günlük takibi, ortaya çıkacak günlük sorunlara anında müdahale edilebilmesi çalışmanın başarısı için yaşamsal öneme sahipti. Bu nedenle kadınların bir ön eğitimden geçirilmesine karar verildi. Saha ekibi kadınlara yedi gün süren bir arıcılık eğitimi verdi. Eğitim öncesi ekibi en çok düşündüren şey kadınların düzenli olarak eğitime gelip gelemeyeceğiydi. Konuları takip edebilecekler miydi?

Tüm bu kaygıların yersiz olduğu bir iki gün içinde ortaya çıktı. Eğitimler bazen Kürtçe, bazen Türkçe yapıldı. Eğitimin ardından sıra 40 kadın içinden 25 kadını seçmeye gelmişti. Pek çok dinamik hesaba katıldıktan sonra, her bir köy için kota konulması, kotayı aşan köylerde de yararlanıcıların kura çekilerek belirlenmesine karar verildi. Bu fikir de kadınlardan çıkmıştı. Pilot çalışmanın başarısının yalancı bir bahar olup olmadığını gösterecek olan 2012 yılı pratiği, sayısız zorluklar sonrasında başarıyla sonuçlandı.



Kadınların büyük çoğunluğu, proje ekibinin belirlediği kıstaslara ve yönlendirmelere uydular. Yetiştiricilik esnasında şeker ve her türden katkı maddesinin kullanımının yasak olması, arıların bulunduğu yerlere yakın tarım arazilerinde zirai ilaç kullanılmaması gibi kısıtları yerine getirdiler. Hasat vakti geldiğinde projeksiyonumuzun aşağı yukarı tuttuğunu gördük.

Vakıf olarak pazarlama desteği vermeyeceğimizi kadınlara baştan itibaren söylemiştik. Kendi inisiyatiflerini kullanmaları için pazarlama sorumluluğunu üstlenmeleri bizim için önemliydi. Bunun yararını da gördük. Arıcı aileler, ballarını kendi ilişki ağları içinde sattılar. Yine de büyük beklenti yaratmadan Kavar balının tanınması ve yeni pazarların oluşturulması için destek verdik.

Vakıf aracılığıyla satılan bal için şöyle bir sistem kuruldu. Kadınlar ballarını önce Kavar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne sattılar. Kooperatif aldığı baldan bir miktar numuneyi Türkiye Kalkınma Vakfı'na ait laboratuvara gönderdi ve analiz sonucunu aldı. Bu sonuçlar sonrasında bal Özyeğin Vakfı aracılığıyla satışa sunuldu. Balın kooperatif aracılığıyla kaçta satılacağı da kooperatif yönetimi, muhtarlar ve arıcı ailelerin hazır bulunduğu bir toplantıda uzun tartışmalar sonrası belirlendi. Kooperatifin balın pazarlanmasında ve diğer organizasyonlarda devreye girmesiyle kendisi için süt inekçiliğinden sonra ikinci bir çalışma alanı da ortaya çıkmış oldu. Kooperatife yönelik yörede mevcut güven duygusu, insanların Kavar balına da ilgi göstermelerini sağladı. Kadın arıcılar projesi son olarak 2013 yılında bünyesine 12 kadını daha alarak 40 kişilik bir ölçeğe ulaştı. Ayrıca bazı kadınlar kendi arılığını büyütmek üzere ek arılı kovan satın aldılar. Eski, yeni arıcıların tümüne 2013 yılında Vakıf, Halk Eğitim Merkezi ve Kavar Kooperatifi işbirliği içinde sertifika sahibi olacakları arıcılık eğitimi verildi.

Kadın Arıcılar Projesi, Kavar'da kadınların yaşadıkları topluluk içinde kendilerini bir özne olarak yeniden tanımlamalarına katkı sağladı. Bu deneyimi en iyi özetleyen yine arıcı kadınların sözleri oldu.



“Düşünsenize, hemen hemen babamın yaşındaki insanlar bile benimle arıyla ilgili sohbet edebiliyorlar. “Ne yaptın, nasıl yaptın?” diye soruyorlar. Ben onlara anlatıyorum, onlar beni dinliyor, ben onları dinliyorum. Çok güzel bir şeyler oldu aslında. Köyün içinde resmen kendimi erkek gücüne sahip istiyorum”. (Kolbaşı, genç kız)

“Açıkçası söyleyeyim, köyde başta çok dalga geçen de oldu, Şengül de biliyor. O kıyafeti giydiğim zaman “Aman ne yapacaksın?” diyorlardı. Bazen hep soruyordum Şengül’e “Acaba bizim hiç balımız olur mu?” diye. Şengül de “Hiç olmazsa bile minimum yetmiş-seksen kg. balın vardır Ayşe abla” deyince bana hayal gibi geliyordu. Ama balı çıkardık, komşum yedi, misafirim yiyor, çocuklarım yiyor, satıyorum, telefon geliş-gidişleri oluyor, yani ben ticaret yapıyorum”. (Kolbaşı, kadın, evli)

Örgütlenme ve Sürdürülebilirlik Çalışmaları

Kalkınma çalışmaları esas itibarıyla hedef kitlenin potansiyelini ortaya çıkarmak ve bu potansiyeli örgütlü bir yapı içinde işler kılmaktır. Tek tek bireylerin ortak sorunlarının farkına varmaları ve ortak çözümler geliştirmeleri, dışarıdan müdahale olmaksızın kendi kalkınma dinamiklerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Programın sürdürülebilirliğinin en önemli koşullarından biri olan örgütlenme çalışmaları kapsamında havza köylerini kapsayan bir kooperatif kuruluşu gerçekleştirilmiştir. S.S. Bolalan, Düzcealan, Dibekli, Yassıca, Kolbaşı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin (Kavar Kooperatifi) kuruluş süreci uzun zaman almış; varolan ihtiyacın bilince çıkması ve köylülerin kendileri tarafından kooperatif kurma kararının verilmesinden sonra kuruluş ve işletme sürecine teknik ve finansal destek verilmiştir.

Yerel kalkınmanın sürdürülebilirliği kapsamında en önemli faaliyetlerden biri örgütlenmedir. Köylüler dayanışma ve kendi tasarruflarına, Özyeğin Vakfı'nın desteklerine güvenerek sürece adım atmışlardır. Kooperatifçilik konusunda bir eğitim çalışması.

Kavar Kooperatifi program çalışanlarının talebiyle değil, köylünün kendi kararıyla kurulan yöredeki ender kooperatiflerden biri konumundadır. Kooperatifin resmi kuruluş tarihine kadar geçen süre içinde bir dizi eğitim, iyi örneklerin yerinde görülmesi amacıyla yapılan teknik geziler ve uzmanların yönlendirmesiyle Havza'da kooperatifleşmenin fikri ve teknik altyapısı kurulmuştur.

Kooperatif aracılığıyla süt toplama ve pazarlama çalışmaları, bal işleme ve satışı, tarımsal girdilerin toptan temini faaliyetleri yürütülmektedir.



Kooperatifçilik konusunda bir eğitim çalışması.



Kavar Havzası Kooperatifi ve Süt Toplamanın Hikayesi

Yazı: Murat Bayramoğlu
Proje Koordinatörü

Yaşamımızda aldığımız kararları çoğu zaman zorunluluklar ve olanaklar belirler. Kavar Havzası sınırları içinde yer alan beş köyün temsilcileriyle başlayan kooperatifleşme çalışmasında da bu iki olgu belirleyici oldu. Köylüler, refahlarını artırmak için bir araya gelmelerinin zorunlu; Özyeğin Vakfı'nı da bu refaha ulaşmak için bir olanak olduğunu gördüler. Kavarlı köylülerin, zorunluluk ve olanakları görmeleri için, tıpkı hepimiz gibi, zamana ve deneyime ihtiyaçları vardı. Özyeğin Vakfı da bu ihtiyacı karşılamak, onlara yeni bir bakış açısı ve cesaret verebilmek için yerel bilgiye, görgüye ve on yıllar boyunca yerleşmiş alışkanlıklara saygı duyan, sabırlı ve sistematik bir çalışma başlattı.

Havzanın ihtiyaçları ve potansiyeli üzerine kurgulanmış olan projede, süt siğirciliği temel geçim kaynağı olarak belirlenmişti. Mevcut ineklerden elde edilen süt veriminin düşük, barınakların fiziki koşullarının kötü, yetiştiricilerin bakım ve besleme bilgi düzeylerinin yetersiz olması, eldeki potansiyelin hak ettiği değeri yaratamamasının nedenleri olarak ortaya çıkmıştı. Ayrıca köylüler sütü yoğurt ve peynire dönüştürüp ilçeye giden minibüslere veriyor, bakkallarda satılmasını umuyorlardı. Tıpkı on yıllar boyunca önceki kuşakların yoğurdu, peyniri kasabalara götürüp yağla, tuzla değiş tokuş yapmaları gibi... Kooperatifleşme tüm bu eksiklikleri giderecek, bununla da yetinmeyip davranış değişikliğine, pazar ağlarının çeşitlenmesine olanak sağlayacaktı.

Uzun vadeli strateji gereği, projenin ilk iki yılında yaygın bir biçimde hayvan bakım-besleme eğitimleri verildi. Barınaklar modernize edildi, hastalıklara karşı ilaçlandı. Köylüler silaj başta olmak üzere yem bitkisi üretimiyle tanıştırmak için örnek uygulamalar yapıldı. Daha iyi yetiştiricilik yapma fikri ve deneyimi artık hayvan yetiştiricileri arasında konuşulmaya, böylece örgütlenme için altyapı oluşmaya başlamıştı.

Bir sonraki adım, hayvancılık alanında oluşan kapasite ve bilinci kolektif bir güç haline getirmekti. Bu süreç sürekli tekrarlanan kooperatifleşme eğitimleriyle başladı. Kavarlılara bir araya gelmenin ne anlama geleceğini anlatmanın en iyi yolu, iyi örnekleri görmelerini sağlamaktı. Bu çerçevede benzer deneyimleri yaşamış ve kazanımları olan örnek kooperatiflere ve işletmelere teknik geziler düzenlendi:

- Muş TİGEM Tarım İşletmesine yapılan geziyle Kavarlılar ilk kez mibzer, silaj yapım ve balya makinesiyle tanıştı.
- Diyarbakır Tarım Fuarı, tarım ve hayvancılıkla ilgili gelişmeleri takip etmek açısından önemliydi. Gezi sonrası, Cumhuriyet Köyü'ndeki hayvancılık tesisi ziyaret edildi.
- Erzincan Refahiye'de bir kooperatif ziyaret edildi. Ortaklarından günlük süt toplayan ve pazarlayan bu kooperatif, Kavarlılar'da örgütlenmenin gerekliliğine yönelik olumlu etki yarattı.
- İzmir, Bademli beldesinde ziyaret edilen Bademli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi yaklaşık 40 yıllık bir geçmişe sahipti. Bu ziyaretin en önemli kazanımı, başarının zaman ve emek istediği bilincinin Kavarlılar'da oluşmasıydı. Bademli Kooperatifi'nin Müdürü Kavar'a geldi. Köy köy gezerek kendi örgütlenme deneyimlerini daha çok insanla paylaştı.
- GAP İdaresi'nden bir uzman Kavarlılar'a ortak işletmelerin ve kooperatif aracılığıyla süt satılmasının avantajlarını rakamlarla anlattı. Bu hesaplamalarda kullandığı tüm verileri toplantıya katılan köylülerden aldı. Böylece Kavarlılar yazı tahtasında ortaya çıkan rakamlara inandılar.



Erzincan'da bulunan kooperatiflere yapılan geziler Kavarlıların görebek öğrenmelerine olanak tanıdı.

Kavar'ın köylerinde artık kooperatifleşme tartışılıyordu. Ancak bu tartışma henüz ideal bir içeriğe sahip değildi. Köylüler yoğun olarak neden kooperatifleşemeyeceklerini anlatıyorlardı birbirlerine. İlk bakışta olumsuz gibi görünen bu durum, bir kalkınma çalışması için bulunmaz bir nimetti. Olmazları tartışmak hem köylülerin birbirleri arasında, hem köyler arasında bugüne dek açıkça tartışılmamış sorunların rahatlıkla tartışılmasını sağladı. Program ekibi bu süreçte bir adım geri çekildi ve bu tartışmaları dinlemekle ve onları anlamakla yetindi. İlk bakışta ekonomik çıkarların ortak paydada birleştirilmesi anlamına gelen kooperatifleşmenin temelinde, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinin de olduğunu gördü. Yarıda kesilmiş bir toplantıdan birgün sonra su paylaşımında ciddi sorunlar yaşayan iki köyden birinin muhtarının söyledikleri bu sancılı ve bir o kadar verimli geçen süreci temsil etmesi bakımından kayda değerdir:

“Köyde bu konuları çok tartıştık. Hatta sert tartıştık. Dün gece 11'e kadar devam ettik. Köylerimizin su sorununun çözüleceğine olan inancımızla, kooperatif bünyesinde bulunmaya ve beraber çalışmaya karar verdik”.

Kooperatifleşme üzerine yürütülen eğitimler ve tartışmalar yalnızca teorik sınırlar içinde değil pratik bir hedef üzerinden de yürütülüyordu. Köylerden günlük süt toplanıp, bir süt toplama merkezine aktarılabilir ve bir mandıraya satılabilir miydi? Bu pratik sorunu çözmek üzere atılacak adım, esasen son iki yıl içinde birikmiş potansiyelin pratiğe dönüşmesi anlamına gelecekti. Bu aynı zamanda örgütlenme konusunda aşılması gereken psikolojik bir sınırdı. Kooperatif beş köyün temsilcilerinin kendi köylerinde yaptıkları görüşmeler ve yine kendi köylülerinden aldıkları onay sonrasında resmen 2010 yılında kuruldu. Resmi adı S.S. Bolalan, Düzecealan, Dibekli, Yassıca, Kolbaşı Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatif olsa da, Kavarlılar onu Kavar Kooperatifi olarak benimsediler.

Ancak örgütlenme çalışmaları devam ediyordu ve kooperatifin insanların yaşamına dokunması için sütü toplayıp satabilmesi, yani rüştünü ispat etmesi gerekiyordu. Program yöneticileri, kooperatifin geçici yönetimiyle stratejik bir anlayışmaya vardı. Buna göre kooperatif kendi rüştünü ispat edinceye kadar, kamu kaynaklarından herhangi bir destek almayacaktı. Bu karar, kooperatifleşmenin ruhuna sadakatin ötesinde, Kavarlılar'ın kendi dinamiklerini, emeklerini, dayanışma ideallerini harekete geçirme amacını taşıyordu. Kavarlılar buna uygun olarak Kolbaşı köyünde bir süt toplama merkezi inşa ettiler. Vakıf da köylülerin bu adımına merkezin içine iki tonluk bir süt soğutma tankı olarak karşılık verdi.

Şimdi sıra her sabah erken saatte kalkıp sütü toplamaya gelmişti. Burada devreye Vakfın saha ekibi girdi. Yaklaşık dört ay boyunca, saha ekibi her gün sabah saat 4'te uyandı, köye gitti ve kooperatif çalışanlarıyla birlikte köyleri gezip süt toplamalarına, sütü analiz etmelerine, kayıt tutmalarına yardımcı oldu. Kavarlılar bu desteği doğru bir şekilde değerlendirdiler. Kooperatifin süt toplayabilmesi için bir aracı yoktu. Vakfın program kapsamında kullandığı arazi aracı ile süt toplanmaya başlandı. Yaklaşık altı ay sonra kooperatif kendi olanakları ve Vakfın desteğiyle kendi süt toplama aracını satın aldı. Vakıf, ilk yıl bu araca yakıt desteği verdi. Daha sonra bu desteği önce yüzde 75'e, daha sonra yüzde 40'a düşürdü. Kooperatif kendi olanaklarıyla bu işi yürütecek hale geldiğinde ise tüm finans desteğini kesti.

Sütün pazar değeri kazanması ve kooperatif aracılığıyla sütü satan köylülerin aylık nakit gelir elde etmeye başlamaları Havzada süt inekçiliğine olan ilgiyi artırmaya başladı. Kavar'ın köylerinde kooperatife kaç litre

“Kocam çoban. İki ineğimiz var. Her bir inekten sekizer litre süt alıyorum. Bu otlarla onları besleyerek daha çok süt almaya çalışıyorum. Ne kadar çok süt alırsam o kadar çok süt veririm kooperatife. Böylece daha çok kazanırım.”
Kolbaşı Köyü, bir kadın.



Aidiyet duygusu yaratmak ve kooperatifin görünürlüğünü pekiştirmek amacıyla her köyün görünür bir yerine üç farklı kooperatif logosu asılmış ve Kavarlılar'dan hangi logonun kooperatiflerinin logosu olmasını istedikleri sorulmuştur. En çok oy alan logo kooperatifin logosu olarak belirlenmiştir.



Saha çalışanları, Kooperatif ile kader birliği yapmışçasına bu çalışmaya emek verdi.

süt vereceklerini konuşan ailelerin sayısı her gün artıyordu. Bu aşamada Kooperatif yöneticileri kooperatifin sadece sütü toplayıp pazarlayan değil, aynı zamanda ortaklarının diğer ihtiyaçlarını da karşılayacak bir rol üstlenmesi gerektiğini dillendirmeye başladılar. Adına "can suyu fonu" dediğimiz bir sistemle her yıl kooperatifin kullanımına tahsis edilen açık bir fon kurduk. Kooperatif yönetimi bu fonu kullanarak toplu yem, suluk, süt sağım makineleri satın aldı ve düşük bir karla ortaklarına dağıttı. Her yıl sonu da kullandığı fonu Vakfa iade etti. Böylece para kullanmayı, organizasyon yapmayı, piyasayla kurumsal ilişki kurmayı öğrendi, ortaklarıyla bağlı güçlenmeye başladı. Bu sürecin son aşamasında, yani kooperatifin kuruluşunun üçüncü yılında, havzanın

tüm ekim, biçim ve hasat operasyonunun kooperatifin organizasyonu ile yapılabilmesi için makine parkı oluşturmaya başlandı. Kendi öz kaynağının yanı sıra Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın desteğini de yanına alan kooperatif, önce bir silaj makinesi, sonra mibzer, çapa makinesi derken son olarak bir traktör satın aldı. Böylece ortak bir tarım makinesi parkıyla havzanın tüm ekim ve hasat işleri büyük oranda yürür oldu. Kooperatif sadece organizasyon kapasitesi değil, finansal açıdan da emeklemekten, yürümeye başlamıştı.

Havzada kooperatifleşme çalışması başlattığımızda, eğitimlerde örgütlemeyi bir şemsiyeye ve içi kum dolu sağlam bir torbaya benzetmiştik. Kooperatifin 1. yılında da Kavarlılara 4 resim göstermiştik. Bir yeni doğan, bir emekleyen bebek, bir yürüyen çocuk, bir koşan atlet. Ve sormuştuk, şimdi hangi düzeydesiniz diye.

Katılımcılar kooperatiflerini yenidoğan ile emekleyen çocuk olarak görmüşlerdi. Örgütlenme hiç bitmeyen bir inşaat. Kavarlılar bu inşaatı yükseltmeye devam ettikçe, çok daha fazla insanın kendisini güvende hissedebileceği bir binaya sahip olabilirler. Yürüyen, koşan bir sisteme sahip olabilirler.



Kooperatifin 2013 yılı için mal varlığı (TL)	
Süt tankı	24.000
Regülatör	1.850
Ph ölçer	1.400
Süt güğümleri	750
Süt toplama merkezi	40.000
Mibzer	9.500
Silaj makinesi	7.500
Çapa makinesi	6.000
İlaçlama makinesi	1.900
Bal süzme makinesi	350
Süt analiz cihazı	4.100
Kooperatif aracı	34.000
Traktör	34.000
Kooperatif arazisi	3.200

“Kooperatif çalışmalarının hepimizi yorduğu, yıldırıldığı zamanlar oluyor. Ancak bu iş Kavar için yapılabilecek en yararlı işlerden biri. Bu nedenle de bütün zorluklara rağmen denemekten vazgeçmeyeceğiz” İkrâm, Kooperatif Kurucu Üyesi.

Doğal Kaynakların Geliştirilmesi ve Sürdürülebilir Kullanımı

Doğal ve çevresel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılması kalkınma çalışmalarının önemli referans noktalarından birisidir. Köylülerin çoğu kez yüzyıllar boyunca devraldıkları doğayla birlikte yaşama felsefesine saygı duymak ve yanlış uygulamaların önlenmesi için çaba harcamak, Vakfın genel kalkınma ilkeleri arasında yer almaktadır.

Doğal kaynaklar kırsal kalkınma çalışmalarının en önemli bileşenlerindendir. Su, toprak, bitkisel ve hayvansal çeşitlilik, ormanlar, meralar gelecek kuşaklara bırakılacak en önemli miraslardır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı kalkınmanın olmazsa olmazlarından.

Bu kapsamda meraların etkin kullanımı, mera iyileştirme ve geliştirme faaliyetlerinde tohum ekimi, küçük ölçekli ağaçlandırma, çöp toplama ve köy okulunun elektrik gereksiniminin güneş panelleriyle elde edilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Çevre bilincinin oluşması ve doğayla uyumlu sürdürülebilir bir kalkınma için başta çocuklar olmak üzere yetişkinlere ve çobanlara eğitimler verilmiştir.



Kavar Deneyimi'nde Ortaklıklar ve İşbirlikleri

ULUSLARARASI DÜZEY

Japonya Büyükelçiliği
AB PREPARE Ağı
Cristopher House in Chicago
Logan Square Neighborhood Association

ULUSAL DÜZEY

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Kalkınma Bakanlığı
Özyeğin Üniversitesi
FİBA Holding
Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Young Guru Academy
Nar Gourmet
Türkiye Kalkınma Vakfı
SÜTAŞ
Kardeş Türküler
Aralık Derneği
Vitray Gıda Ltd.
İzmir Gödence ve Bademli Kooperatifleri
Sanat ve Sosyal Gelişim için Gençlik Girişimleri
İstanbul Bilgi Üniversitesi
İstanbul Teknik Üniversitesi
Özel sektör firmaları

İL DÜZEYİ

Bitlis Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü
Bitlis Valiliği
İŞ-KUR
Bitlis Belediyesi
İl İş ve Çalışma Müdürlüğü
Bitlis İl Özel İdaresi
Ziraat Bankası
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
Bitlis Engelliler Deneği
Adabağ Ltd

İLÇE DÜZEYİ

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
Sağlık Grup Başkanlığı
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü
Tatvan Belediyesi
Tatvan Kaymakamlığı
Tatvan Ticaret ve Sanayi Odası
Tatvan Halk eğitim Merkezi
Tatvan Liman İşletmesi

Ortaklıklar ve İşbirlikleri

Kırsal kalkınma alanının çok yönlü ihtiyaçları ve yapısı bu alanla ilgili kurumların işbirliklerini zorunlu kılmaktadır. Bundan hareketle, kırsal kalkınma programının sürdürülebilirliği, mali ve teknik kapasitesinin geliştirilmesi, sonuçlarının yaygınlaşması ve toplumsal kabul görmesine yönelik yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde işbirlikleri geliştirilmiştir. Bu işbirlikleri genellikle program ekibinin merkez ve saha uzmanları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yerel güçlenmeyi sağlamaya yönelik ilçe, il, Türkiye ve uluslararası ölçeklerde ortaklıklar ve işbirlikleri geliştirilmiştir. İlçe düzeyinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Halk Eğitimi Müdürlüğü, Belediye, Ticaret Odası ve Sağlık Müdürlüğü'nden çeşitli hizmet ve girdi desteği sağlamıştır. İl düzeyinde ise üniversite araştırma desteği, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü makina ve girdi desteği, Türkiye ölçeğinde sivil toplum kuruluşları ve Fiba Holding işbirlikleri de eğitim, girdi ve gönüllü desteği sağlamıştır. Japon Büyükelçiliği de *Yaşam Şartlarını Geliştirme Merkezi*'nin inşaat giderlerini karşılamıştır. Bir anlamda kalkınma için gerekli olan yerel toplum, sivil toplum, özel sektör ve kamu işbirliği bu program çatısı altında özenle gerçekleştirilmiştir.

Kavar-Chicago Köprü Mektup Arkadaşlığı Projesi

Köprü Projesi'nin amacı, birbirlerinden binlerce kilometre uzakta ve bambaşka yaşamlar süren çocuklar arasında bir bağ kurmak, böylece kendi gelecekleri için yeni bir pencere açmalarına olanak tanımaktır. Bu çerçevede Ekim 2010'da Kavar'ın Tokaçlı Köyü'nden 17, Amerika'nın Chicago şehrinde 16 çocuk mektup arkadaşlığı yapmak üzere belirlendiler. Tokaçlı Köyü'nden projeye katılan öğrenciler 3., 4. ve 5. sınıf öğrencileriydi. Chicago'dan projeye katılan çocuklar ise çoğunlukla Afrika kökenli, ekonomik durumu iyi olmayan, genellikle göçmen ailelerin çocuklarıydı. Bu yeni yolculuk, Kavarlı çocukların duygularını ilk kez kaleme almalarını sağlamasını da amaçlamaktaydı.

Altı aylık süre içinde Kavar-Chicago arası iki tur mektup değişimi gerçekleşti. İlk olarak Chicago'lu çocukların mektupları Tokaçlı Köyü çocuklarına ulaştı. Çocuklar hem mektupları, hem de mektuplarla birlikte gönderilen mektup arkadaşlarının resimlerini büyük bir ilgi ve heyecanla karşıladılar.

İlk mektuplar çoğunlukla kısa ve oldukça genel ifadeleri içeriyordu. Mektuplar İngilizce olduğu için öncelikle Türkçe'ye çevrildi. Aynı şekilde, Kavarlı çocukların yazdığı mektuplar da İngilizce'ye çevrildi ve postalandı. İlk mektuplar yazıldıktan sonra proje için ilave bir fon bulundu ve böylece çocuklara fotoğraf makineleri satın alındı. Amacımız çocukların bu makinelerle kendi hayatlarıyla ilgili fotoğraflar çekmelerini ve yeni arkadaşlarına hayatlarını görsel olanaklarla anlatmalarını sağlamaktır. Chicago'daki çocuklar da kendi yaşamlarının fotoğraflarını çekerek Kavarlı arkadaşlarına yolladılar.

Kavarlı çocuklar için Chicago'daki çocukların yaşadıkları evleri, kardeşlerini, ailelerini ve hatta besledikleri hayvanlarını görmeleri, arkadaşlarını daha iyi tanımalarını ve aralarındaki bağın güçlenmesini sağladı. Çocuklar, fotoğrafları inceleyerek farklı buldukları şeyler hakkında hem bize hem de mektup arkadaşlarına sorular sordular. Mesela, Tokaçlı'da babası şoförlük yapan bir çocuk olduğu gibi Chicago'da da babası şoförlük yapan çocukların olması, bizimkilerle farklı ülkelerde de aynı işlerin yapılabileceğini gösterdi.

Çocukların bu mektup arkadaşlığı heyecanlarını videoya çekerek Chicago'daki çocuklarla paylaşma fikri doğdu. Çocuklarla okulda ve evlerinde çekim yaptık. Nisan 2011'de Amerika'ya giderek Chicago'daki okulu ziyaret etme şansını bulunca Kavar'daki çocukların videolarını oradaki çocuklara gösterdik. Chicago'lu çocuklar ilk kez dünyanın öbür ucundaki bir köyde yaşamın nasıl olduğunu gördüler. Kavarlı çocukların annelerinin başlarındaki yazmalardan, evlere girerken ayakkabı çıkarılmasına, tandırda ekmek yapılmasına kadar birçok konuda sorular sordular. Onlar da kendi hayatlarını videoya çekerek Kavarlı çocuklara götürmemiz için bize verdiler.

Proje sonunda karşılıklı yazılan mektuplardan ve fotoğraflardan oluşan bir kitap yayınlandı. Ayrıca Köprü Mektup Arkadaşlığı Projesi'nin Amerika organizatörü HeartlandInternational'ın çabalarıyla Chicago ve Kavar'da çekilen videolardan bir kısa film yapıldı. 2012 Ocak ayında Özyeğin Üniversitesi'nde yapılan bir etkinlik ile hem kitabın hem de filmin lansmanı yapıldı ve Köprü Projesi sırasında çocukların çektiği fotoğraflardan oluşan bir sergi düzenlendi.

Yazı: Nurcan Baysal
Program Direktörü



Kırsal Politikaların Etkilenmesi

Kavar kırsal kalkınma programının bir misyonu da Türkiye’de kırsal kalkınmaya ilişkin ulusal ve bölgesel politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaçla bir yandan kırsal kalkınma alanında saha çalışmaları devam ederken, öte yandan sahadan alınan deneyimle kırsal kalkınmaya ilişkin politikaların oluşturulmasına katkıda bulunulmuştur.

Bu çerçevede 17 Kasım 2012 tarihinde “Kırsalda Umut Var, Kırsal Kalkınma Alanında Deneyimler ve Yeni Yaklaşımlar Konferansı” düzenlenmiş ve başta Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı olmak üzere ilgili tüm bakanlıklar, sivil toplum kuruluşları, akademi ve özel sektör temsilcileri ile kırsal kalkınmanın sorunları ve çözüm önerileri tartışılmıştır.



“Kırsalda Umut Var Konferansı” tarım, hayvancılık ve kalkınma politikalarının tartışıldığı bir platform oldu.

Kırsal kalkınma ile ilgili çalışma yürüten sivil toplum ve kamu kuruluşlarının temsilcilerini, değişen kırsal kalkınma paradigmaları ve yeni deneyimler konusunda bilgilendirmek amacıyla UNDP Macaristan Ofisi Direktörü ve PREPAE Ağı kurucularından Marta Marczis ile 2 eğitim gerçekleştirilmiştir. Eğitim notlarının derlendiği bir kitap ve kırsal kalkınma sözlüğü bu çalışmanın ürünleri olarak ortaya çıkmıştır.

Program kapsamında hayata geçirilen faaliyetler hakkında tüm sektörlerden paydaşların bilgi edinebilmesi için her 6 ayda bir düzenli olarak haber bültenleri oluşturulmuştur. Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan haber bültenleri ile ilgili paydaşların tümü projenin seyrini takip etme fırsatı bulmuşlardır.

Yine kırsal toplulukların sorunlarının çözümüne yönelik olarak hükümet ve medya üzerinde çeşitli girişimlerde bulunulmuş, Kavar havzasına birçok farklı kurum, sivil toplum, akademi ve basından insanlar davet edilmiş, kırsal toplulukların sorunlarının kamuoyunda yer bulması sağlanmıştır.

5)

Kırsal Kalkınma Programının Uygulama Evreleri



Bir kırsal kalkınma programının sürdürülebilirliği, dış müdahale-
nin zamanında rol değiştirebilmesi ve yerelin sürece hakimiyet-
inin sağlanmasına bağlıdır.

Köy Ortak Fırınlarının Yapımı:

Tandır Dumanından, Ekmek Kokusuna

Tandır ateşiyle ekmek yapmak, kadınlar için saatlerce dumana maruz kalmak demektir. Proje köylerinde tandır dumanından etkilenen, sağlığını kaybeden kadınlar oldukça fazladır.

Fırın yapımı kadınların ortak talebi olarak programa alındı. İlk ortak Fiba Faktoring'in sponsorluğunda Kolbaşı köyünde yapılan fırın, Havza'da oldukça ilgi uyandırdı. Isınan fırında aynı anda pek çok aile ekmeğini pişirebiliyordu.

2011 yılında inşa edilen ve günde 500 ekmek pişirme kapasiteli köy fırınının havzada yaşayan kadınlar tarafından büyük ilgi görmesi ve bunun iş yüklerini önemli derecede hafifletmesi üzerine 2012 yılında, bu sefer Yassıca köyünde, bir ekmek fırını daha yaptırıldı.

Bu fırının yapım maliyetini de yine Fiba Gönüllüleri Projesi kapsamında Fiba Faktoring üstlendi. Fırınları yaklaşık yüz kadın kullanmakta. Fırın tandır dumanından kaynaklı zehirlenmelerin ve kazaların önüne geçilmesini sağladı. Aynı zamanda kadınlar için bir araya gelebilecekleri ortak bir mekan oluştu.

Yazı: Çiğdem Sarısaltık
Saha Uzmanı



Başta kadın sağlığını koruma ve onların iş yükünü azaltmak olmak üzere yakacak odunun etkin kullanımı amacıyla köy fırınlarına destek verilmiştir. Köylülerden gelen köy fırını talebinin onların ortak tesis kullanma ve ortak hareket etme kapasitesini de göstermiştir.

Bilindiği gibi program bazlı kırsal kalkınma çalışmaları genellikle yöre veya bölge dışından gelen bir kurum tarafından yürütülür. Dış müdahalenin bir süre sonra rol değiştirmesi, hatta geri çekilmesi söz konusudur. Bu nedenle programın aşama aşama uygulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu doğrultuda, Kavar Kırsal Kalkınma Programı üç evreden oluşan ve beşinci yılın sonunda uygulayıcı kuruluşun rol değiştirerek programı desteklediği bir model şeklinde uygulanmıştır:

I. Evre – Alana giriş ve güven sağlama:

Kavar Deneyimi'nin ilk bir yılı program uygulanacak olan alanın tanınması, yerel toplulukla iletişim sağlama, hızlı etki yaratan ve halkın program ekibine güvenmesini sağlayan, proje ve faaliyetlerde risklerin hemen hemen tamamının program tarafından üstlenildiği proje ve faaliyetlerle geçmiştir. Hedef gruplarla projenin hedefleri ve faaliyetlerinin somutlaşması amacıyla sayısız toplantı yapılmıştır. Bu evrede Vakıf aktif, köylüler kısmen pasif konumdadır.

II. Evre – Birlikte uygulama ve geliştirme:

Yerel toplulukta güvenin sağlandığı ve birlikte proje ve faaliyetlerin uygulanabileceği evredir. Bu evre üç yıl sürmüştür. Bu kapsamda gelir artışı sağlanmış, kadınlara yönelik faaliyetler artmış, ortaklıklar ve işbirlikleri geliştirilmiştir. Ayrıca sürdürülebilirlik kapsamında kooperatif kurma süreci başlatılmış ve evre sonunda kooperatif kurulmuştur. Yerel toplulukların faaliyetlerin bazılarını



Kırsal kalkınma programının uygulandığı köylerde ikinci aşamada köylülerin planlama, uygulama süreçlerine katılımı oldukça artmıştır. Kooperatifleşme süreci 2. evrenin öne çıkan çalışmaları arasındadır.

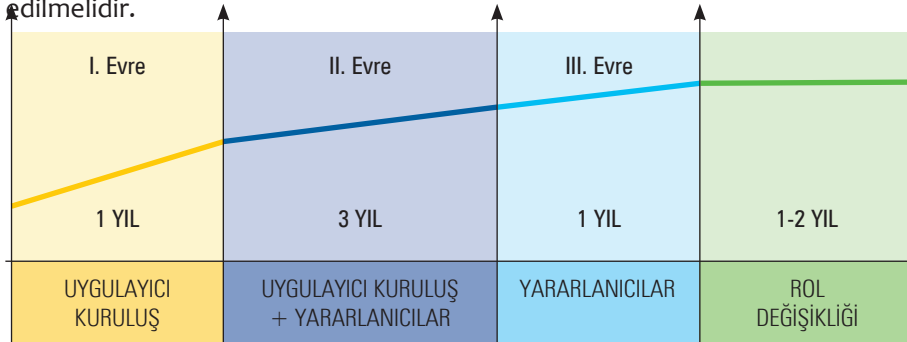
kendi kendilerine yürütme olanakları yaratılmıştır.



Ankara ve İstanbul'da düzenlenen Bitlis Günleri'ne davet edilen tek sivil kooperatif Kavar Kooperatifi oldu.

III. Evre – Projelerin yürütülmesini hedef gruba devretme:

Bu evre, uygulayıcı kuruluşun yavaş yavaş kendisini lüzumsuz kılma aşamasıdır. Kooperatifin desteklediği, yerel topluluğun daha aktif olduğu evredir. Kırsal kalkınma çalışmaları uzun dönemde sonuç veren ve yerel topluluklarda değişim yaratan faaliyetlerdir. Bu nedenle alandan hızlı çekilme sürdürülebilirlik kapsamında sorunlar yaratabilir. Bu nedenle **geri çekilme** yerine **rol değişikliğine** gidilerek bir süre daha kısmi danışmanlık ve izleme çalışmalarına devam edilmelidir.





6)

Kırsal Kalkınma Programının Bütçesi

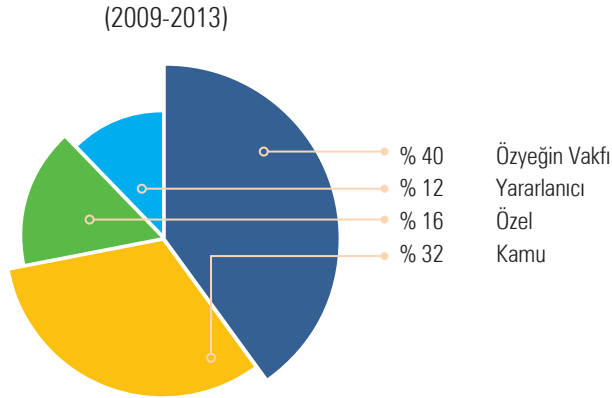


Kavar Kırsal Kalkınma Programı'nda beş yıllık dönemde (2009-2013) toplam 4,3 milyon TL nakdi ve aynı harcama yapılmıştır. Özyeğin Vakfı tarafından insan kaynakları, operasyonel giderler ve doğrudan yatırımlar için 1,7 milyon TL nakit destek sağlanmıştır. Bu miktar toplam bütçenin yüzde 40'ına karşılık gelmektedir. Bu dönem boyunca kamu kuruluşları 1,4 milyon, proje kapsamındaki köylüler 508 bin TL, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ise 703 bin TL aynı ve nakdi destek sağlamışlardır (Tablo 1). Beş yıllık finansal kaynakların 1.600 nüfuslu havzada kişi başına düşen aynı ve nakdi ortalama harcama tutarı 2.701 TL, hane başına yapılan gider ise 16.000 TL olmuştur. Yıllık hane başına yapılan harcama ise 3.200 TL'dir. Bunun yüzde 12'si hanelerin kendileri tarafından karşılanmıştır.

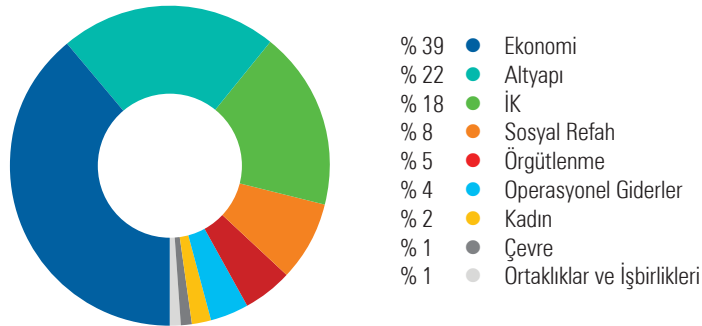
Tablo 2. Kavar Deneyimi'nde Beş Yıllık Program Uygulama Esnasında Program Giderleri

Katkı Sağlayan Kurumlar	Toplam	Oransal dağılım (%)
M. Hüsnü Özyeğin Vakfı (nakdi)	1.712.163	40
Kamu kuruluşları (aynı/şnakdi)	1.397.347	32
Köylüler (aynı/şnakdi)	508.872	12
Özel sektör ve sivil toplum kuruluşları (aynı/şnakdi)	703.060	16
Toplam	4.321.442	100

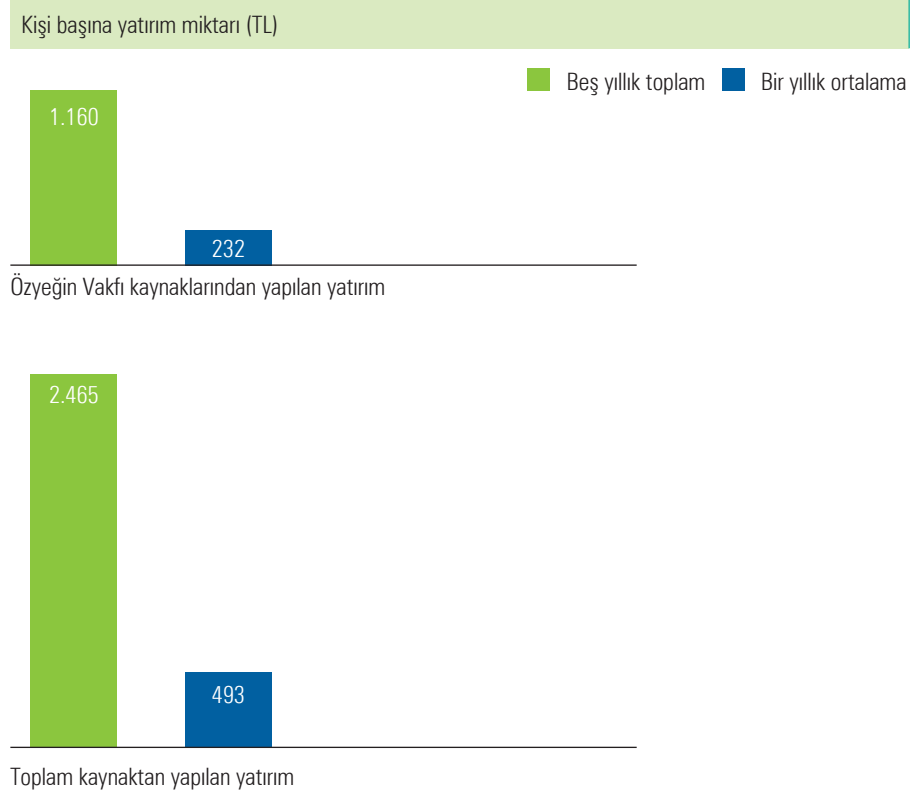
Grafik 4. Kavar Deneyimi Kapsamında Ayni ve Nakdi Harcamaların Oransal Dağılımı

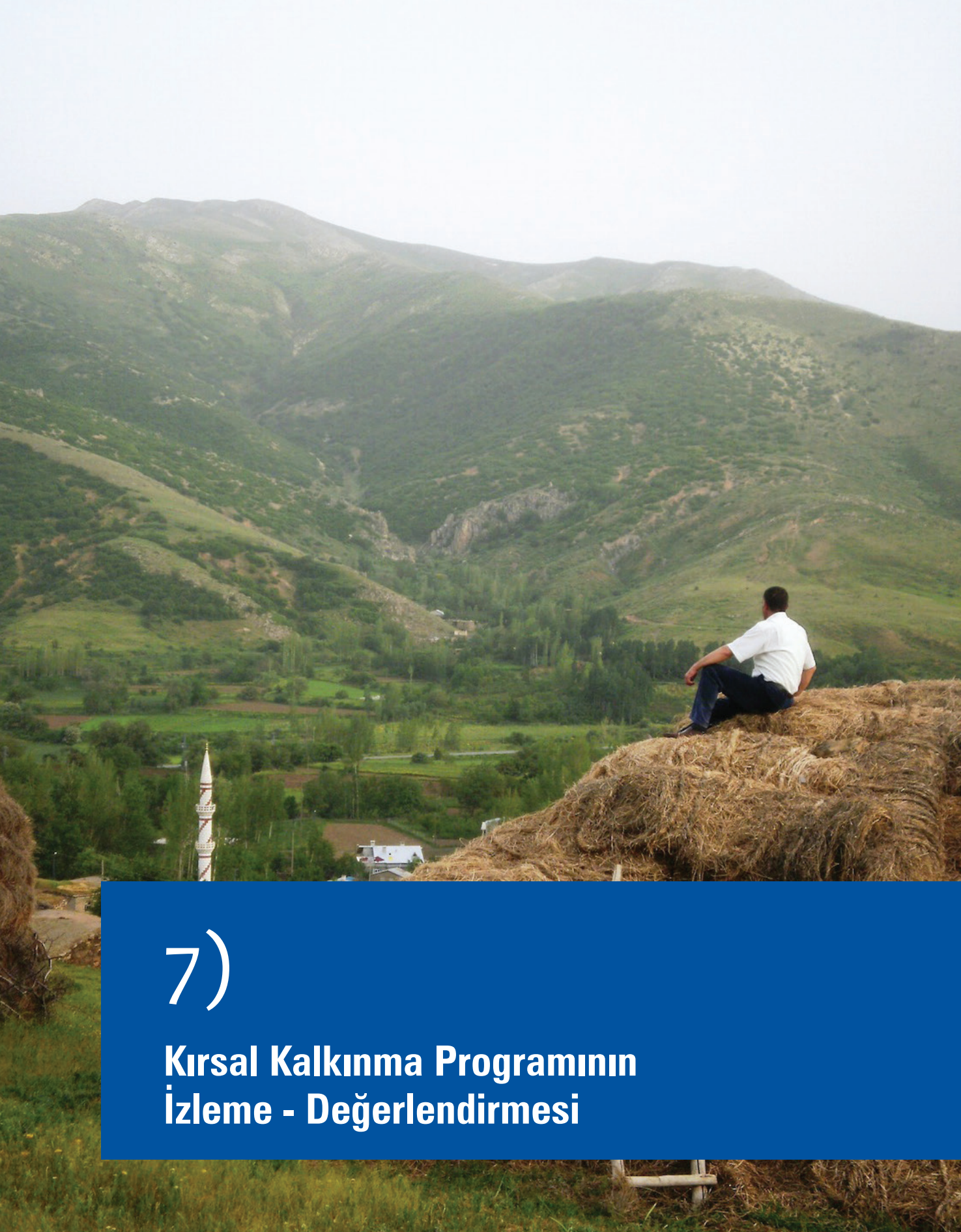


Grafik 5. Program Bütçesinin Harcama Kalemlerine Göre Dağılımı (%)



Kadınların güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere yapılan harcamaların yüzdesi reelde daha yüksektir zira kadınlar için yapılan pek çok faaliyet tarım, hayvancılık ve örgütlenme çalışması içinde yer almıştır.





7)

**Kırsal Kalkınma Programının
İzleme - Değerlendirmesi**

İzleme-Değerlendirme Modeli ve Yöntemleri

Kavar Kırsal Kalkınma Programı için etkin bir izleme-değerlendirme sistemi kurularak proje kapsamında belirlenen temel göstergeler ve projelerdeki hedeflere ulaşım ulaşılmadığı düzenli olarak ölçülmüştür.

İnsan odaklı bir çalışma, niceliksel verilerin yanısıra niteliksel göstergeler geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, Kavar Deneyimi'nin etkilerini ölçebilmek için sadece nicel göstergeler değil, programın temel hedefi olan yaşam kalitesinin gelişimini gösteren birçok nitel gösterge de proje izleme ve değerlendirme ölçütleri kapsamına alınmıştır. Örneğin sosyal adalete ne kadar katkıda bulunulduğu,



kadının konumunun ne kadar güçlendirildiğini de içeren sosyal göstergelere yer verilmiştir. Bu çerçevede programın izleme-değerlendirmesi farklı yöntemlerin bir arada kullanılıp harmanlanması ile oluşturulmuştur.

Niceliksel Değerlendirme

Etki Analizi Yöntemi: Niceliksel değerlendirme çalışmasının temel amacı program tarafından yaratılan farkın bilimsel olarak ölçülmesi ve geleceğe yönelik olarak programın yaygınlaşma ve tekrarlanabilmesini kanıta dayalı olarak ortaya koyulmasıdır. Bu çalışma sayesinde programın uygulandığı köylerdeki değişim izlenebilmiştir. Ayrıca programın uygulandığı köylerde beş yıllık faaliyetler için hane bazında veri derleme olanağı sağlamıştır.

Etki analizi için kullanılan bu yöntem kontrol grubu köylerle programın uygulandığı köylerdeki değişimi zaman içinde değerlendiren bir farkların farkı (differences-in-differences) yöntemidir. Bu yöntemle göre program ekibinin ilgi duyduğu ve değişimini takip etmek istediği göstergeler belirlenmiş, zaman içinde kontrol grubu köylerle program kapsamındaki köyler karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Programın etkisi program kapsamındaki köylerde görülen değişimden kontrol grubu köylerdeki görülen değişimin çıkarılmasıyla bulunmuştur.

$$\text{Program Etkisi} = [(Y_{\text{Son test, program}}) - (Y_{\text{Ön test, program}})] - [(Y_{\text{Son test, Kontrol grubu}}) - (Y_{\text{Ön test, Kontrol grubu}})]$$

Köy Kartlarının Oluşturulması: Programın başlangıcında oluşturulan köy kartlarıyla köyün hane, nüfus, altyapı, göç, üstyapı, ortak kullanım alanları, doğal afet, orman alanı, ekonomik aktiviteler, sosyo-kültürel faaliyetlere yönelik veriler derlenmiş, program sonunda bu kartlar tekrar doldurularak karşılaştırma yapılmıştır.

Haritalama: Programın başında programın uygulandığı köylerle ilgili bir haritalama çalışmasında mevcut boş veya dolu konut sayısı ve durumu, ortak kullanım tesisleri (okul, çeşme, su kanalı, köy odası, vb.), doğal kaynaklar ve kullanım durumu (tarım arazisi, mera, arazilerin kullanım durumu, orman durumu, su kaynakları) harita üzerine işlenmiştir. Beş yılın sonunda harita yenilenmiş ve beş yıllık farklar ortaya konulmuştur.

Niteliksel Değerlendirme

Programın sahada yaşayan erkek, kadın, çocuk, yaşlı, engelli, yoksul gibi farklı topluluk grupları üzerindeki etkisini anlamak amacıyla farklı niteliksel ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. Burada amaç mutluluk, sosyal adalet, kadının güçlenmesi gibi birtakım objektif olmayan konulardaki değişimi anlamak olduğu kadar, anketlerle yanıtı alınamayacak noktaların açıklığa kavuşmasını da sağlamaktır. Niteliksel değerlendirme programın belli bölümlerinde, sürekli olarak yapılmıştır.

Bu kapsamda aşağıdaki araçlar kullanılmıştır:

Ara ve Son Değerlendirme: Bu kapsamda programın ikinci ve beşinci yılında bir ara ve son değerlendirme yapılarak niteliksel veriler elde edilmiştir. Bu değerlendirmede odak grup, derinlemesine görüşme, kanat önderleriyle görüşme gibi yöntemler kullanılmıştır.

Günlük Tutulması, Resim Yapılması, Kompozisyon Yazılması: Program başlangıcında saha çalışanlarının günlük tutması sağlanmıştır. Bu günlüklerde tutulan notlar programın insan yaşamındaki etkisini göstermeye yaramıştır.

Fotoğraf ve Video Kayıtları: Programın tüm süreci içerisinde fotoğraf ve video çekimleri yapılmış, programın görsel hafızası oluşturulmuştur.

İzleme-Değerlendirme Sonuçları

Kavar Kırsal Kalkınma Programı'nın etkilerini ölçmek için bugüne kadarki en kapsamlı çalışma 2011 yılında yürütülen ara-değerlendirme çalışmasıdır. Programın sonlandırılmasının ardından 2013 yılı Kasım ayında son değerlendirme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Ara-değerlendirme çalışmasının sonuçlarına göre Kavar Deneyimi'nin etkileri arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

- Program uygulaması sırasında havza köylerine geri dönüş oranı yükselmiş, özellikle genç nüfusta artış sağlanmıştır.
- İşsizlik oranları hem erkekler hem de kadınlar için azalmıştır. Bu azalma nüfusun en fakir ve en az eğitilmiş bölümünde daha etkili olmuştur.
- Mevsimlik işçi olarak köy dışına giden yetişkin erkek nüfusunda azalma olmuştur.
- Hanelerin gelir düzeylerinde, özellikle en alt gelir düzeyine sahip grubun gelirinde, artış sağlanmıştır.
- Bitkisel üretim ve hayvancılıkta teknoloji kullanımıyla tarımsal danışmanlık hizmetlerinden yararlanma oranları yükselmiştir.
- Eğitim alanında lise ve üniversite kayıt oranlarında, özellikle kız çocukları arasında, artış sağlanmıştır.
- Kadınlar arasında okur-yazarlık oranlarıyla doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerinden yararlanma oranları artmıştır.

Son değerlendirme raporu Şubat 2014 tarihinde çıkacaktır.

Yürütülen izleme-değerlendirme çalışmalarına ilişkin aylık, altı aylık ara faaliyet raporları yanı sıra her yıl sonunda yıllık faaliyet raporu hazırlanmıştır. Yıllık faaliyet raporları saha uygulamaları, uygulama hikayeleri, bütçe, ortaklıklar, işbirlikleri ve tanıtım-savunu çalışmalarını kapsamıştır. Yıllık faaliyet raporları hazırlanırken köylülerle birlikte değerlendirme çalışmaları yapılmış, bu değerlendirmeler aynı zamanda bir sonraki yılın çalışma programlarını oluşturmuştur. Hazırlanan raporlar ilgili kuruluşlarla da paylaşılmış ve internet ortamında yayınlanmıştır.





Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, Kavar Kırsal Kalkınma Programı;

- Kırsal yaşamın bütün alanlarına temas etmesi ve özellikle sosyal ve kurumsal kapasite oluşturması bakımından,
- Planlama sürecine yerel toplulukların ve uzmanların birlikte katılmalarından,
- Sınırlı finansal, doğal ve insani kaynağı etkin kullanma gayreti içinde olmasından,
- Çalışma düzeni esnek, hiyerarşiden uzak, kırsal kalkınma deneyimine ve heyecanına sahip, karar süreçlerinde inisiyatif sahibi bir ekibin varlığından

dolayı tekrarlanabilir, yaygınlaşabilir bir model niteliğine sahiptir. Bu nedenle benzer özelliklere sahip mikro havzalarda veya köy gruplarında bu modelin tekrarlanması, yaygınlaşması mümkündür.

Bu program, Kavar köylerinin yarısının boşaltılmış, yarısının korucu köyü olması vesilesiyle de özel bir öneme sahiptir. Kavar Deneyimi, Türkiye’de bu durumda olan binlerce köy için önümüzdeki nadir kalkınma örneklerinden biri olarak, yaşamın yeniden kurulmasında benzer köyler için örnek bir modeldir.

Benzer mikro havza veya köy gruplarında uygulanmasının en önemli koşulu programı uygulayacak olan ekibin deneyimli olması ve çalışma düzeninin kırsal kalkınma çalışma koşullarına uygun, ekip içinde hiyerarşinin olmadığı, günlük çalışma mesaisi esnek, hedef grup tarafından her zaman ulaşılabilir, birlikte planlayan ve uygulayan uzmanlık anlayışına sahip insan kaynaklarından oluşmasıdır. Ayrıca yaptığı çalışmalardan heyecan duyan motivasyonu yüksek bir ekibin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kırsal kalkınma programının uygulanmasında bir diğer önemli koşul ise program kapsamında tahsis edilen finansal kaynakların zamanında ve yeteri kadar hazır olması; özellikle girdilerin temininin tam zamanında gerçekleştirilmesidir. Bu nedenle program uygulama ekibinin bütçe kullanımında tam yetkili olmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ayrıca alan belirleme çalışmalarında farklı meslek disiplinlerinden uzmanların katılımıyla ön araştırma ve aday alanlarla ilgili derinlemesine araştırma da yay-

gınlaşmada önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yerel üniversitelerin akademisyenlerinden, kalkınma konusunda il düzeyinde pratisyenlerden yararlanmalı ve bütçe olanakları uygun olduğu takdirde bölgesel ve ulusal deneyime sahip kurum ve kişilerden hizmet alımı tercih edilmelidir.

Tüm bunların yanında yerel kalkınma süreçlerinde aktör konumunda olan kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri, akademik kurumlar, özel sektör kurumlarının, yerel yönetimlerin kırsal kalkınma programı uygulanacak alanlara yönelik destek vermeleri konusunda harekete geçirilmeli ve onların da süreçte aktif katılımları sağlanmalıdır.

Kavar Deneyimi'nin tekrarlanması ve yaygınlaştırılmasında izlenmesi önerilen uygulama adımları şunlardır:

- Adım 1** Yaygınlaşma potansiyeli olan mikro havza veya köy grupları önerilerinin genel olarak değerlendirilmesi amacıyla ön araştırma yapılması.
- Adım 2** Ön araştırma sonuçlarına bağlı olarak yaygınlaşma alanlarının belirlenmesi.
- Adım 3** İller düzeyinde uygulama model(ler)inin belirlenmesi.
- Adım 4** Uygulama modellerine bağlı olarak insan kaynaklarının temini ve oryantasyonu.
- Adım 5** Yaygınlaşma alanlarında detaylı sosyal, ekonomik ve doğal kaynaklar araştırma çalışmaları.
- Adım 6** Yaygınlaşma alanları bazında beş yıllık kırsal kalkınma programlarının hazırlanması.
- Adım 7** Program uygulama sürecinin başlatılması.
- Adım 8** İkinci yılın sonunda ara dönem değerlendirme yapılması.
- Adım 9** Geri çekilme ve rol değişikliği için final değerlendirme ve yeni yapılanma.
- Adım 10** İl içinde benzer programın tekrarlanacağı yeni alanların belirlenmesi.

Son olarak, yaygınlaşma çalışmaları sırasında bazı zorluklarla da karşılaşılacağı göz önünde bulundurulmalı ve buna göre gereken önlemler alınmalıdır. Belirli bir stratejisi olan ve sivil toplum kuruluşu tarafından uygulanacak olan bir kırsal kalkınma programında karşılaşılan ilk zorluk programın uygulanacağı yöredeki toplumla kurulacak güven ilişkisidir. Bu zaman almaktadır ve eşitler arasındaki ilişki şeklinde başlatılması gereklidir. Kırsal kalkınma programı uygulanacak alanda istihdam edilecek serbest çalışan uzmanları bulmak da bir başka zorluk alanıdır. Türkiye’de kırsal kalkınma uygulamaları genellikle kamu tarafından kamu personeli aracılığıyla gerçekleştirilmektedir ve sivil toplumun veya özel sektörün kırsal kalkınma programları az, deneyimli uzman sayısı ise sınırlıdır. Bu kapsamda bir yandan deneyimli eleman arayışı sürerken, öte yandan yeni kırsal kalkınma uzmanları yetiştirme süreci de devam ettirilmelidir. Kırsal kalkınma çalışmalarının finansmanı da her zaman eksik ve yetersiz kalmaktadır. Ancak etkin kullanıldığı, sonuç alındığı taktirde mevcut kaynaklarla da değişim gerçekleşebilmektedir.

Kavar Kırsal Kalkınma Deneyimi’ni Farklı Kılan Unsurlar:

- İnsan odaklı çalışma
- Bütüncül bir kalkınma yaklaşımı
- Havza temelli planlama ve uygulama
- Katılımcı bir çalışma anlayışı
- Esnek, hiyerarşiden uzak bir çalışma biçimi
- Yerel önceliklere saygılı, heyecanlı ve inisiyatif sahibi bir ekip
- Etkin bir izleme-değerlendirme sisteminin varlığı
- Esnek planlama olması, havzalara ve ihtiyaçlara göre farklı araçların devreye sokulması
- Örgütlülük ve sürdürülebilirliğe özel önem verilmesi
- Kamu, sivil toplum, özel sektör ve halkın birlikteliği ve farklı paydaşların etkin kullanımı
- Yerel topluluğun gelecek tahayyülü, yaşam ve kültürüne saygılı olunması, kalkınma projesinin yerel toplulukla birlikte oluşturulması.

Özyeğin Vakfı tarafından Bitlis'in Tatvan ilçesinin Kavar Havzası'nda uygulanan kırsal kalkınma programı uygulama süreci ve sonuçları açısından bir "kırsal kalkınma modeli" niteliğine sahiptir. Bu yayın, Kavar örneğinden hareketle benzer koşullara sahip kırsal alanlarda kalkınma programı uygulayacak kurumlara yol göstermek amacıyla hazırlanmıştır.



S.S. Dibeqli, Düzcealan, Bolalan, Kolbaşı, Yassica Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Kolbaşı Köyü, Tatvan, Bitlis

Kooperatif Başkanı: Gürgin Karabey

GSM: 0554 378 1965

kavarkooperatifi.com / kavarkooperatifi@gmail.com



Hüsnü M. Özyeğin Vakfı

Büyükdere Caddesi, Stad Han, No:85/2 Mecidiyeköy, İstanbul

Tel: 0212 2134220

www.hmov.org / info@hmov.org



Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Şerefiye Mah. Mareşal Fevzi Çakmak Cad. No: 27 65100 Merkez / VAN

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks: (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

bilgi@daka.org.tr